

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Bakalářská práce

Barbora Sittová

Kázeň žáků deváté třídy na Základní škole Dr. E. Beneše 1 v Šumperku

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně a použila jen prameny uvedené v seznamu literatury. Souhlasím, aby tato práce byla uložena na Univerzitě Palackého v Olomouci v knihovně Pedagogické fakulty a zpřístupněna ke studijním účelům.

V Olomouci

.....

Podpis

Poděkování

Moje poděkování patří zejména mému vedoucímu bakalářské práce panu PhDr. PaedDr. Václavu Klapalovi, Ph.D., dále pak řediteli školy Dr. E. Beneše v Šumperku za spolupráci a umožnění provedení průzkumu na této škole. Samozřejmě i dotazovaným dětem, které vyplňovali dotazník k mému dotazníkovému šetření a taktéž jejich učitelům. A všem těm, kteří v průběhu psaní této práce byli jakkoli nápomocni.

OBSAH

1	ÚVOD	7
2	PROBLEMATIKA KÁZNĚ	8
2.1	Vymezení pojmů	8
2.1.1	Definice kázně	8
2.1.2	Kázeň jako cíl výchovy	9
2.1.3	Funkce kázně ve společnosti a ve škole	9
2.1.4	Kázeň jako ochrana dítěte a učitele ve škole	10
3	PROJEVY A PŘÍČINY NEKÁZNĚ	12
3.1	Projevy nekázně	12
3.2	Příčiny nekázně	13
4	DIAGNOSTIKA, ŘEŠENÍ NEKÁZNĚ JAKO PROBLÉMU	16
4.1	Diagnostika nekázně	16
4.2	Kázeňské metody a prostředky	16
4.3	Předcházení nežádoucímu chování žáků	17
4.4	Odměny a tresty	18
5	ČINITELÉ V PROCESU VÝCHOVY	20
5.1	Rodina jako výchovný činitel	20
5.1.1	Stabilita rodiny	21
5.1.2	Nedostatky ve výchově v rodině	21
5.2	Škola jako výchovný činitel	22
5.3	Dítě jako výchovný činitel	26
6	CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	28
7	VÝZKUMNÁ METODA	29
8	VÝZKUMNÉ OTÁZKY A VĚCNÉ HYPOTÉZY	31
9	VÝZKUMNÝ VZOREK	32
10	CHARAKTERISTIKA DOTAZNÍKU	33

11	VÝSLEDKY VÝZKUMU DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ.....	35
12	ODPOVĚDI NA VÝZKUMNÉ OTÁZKY A OVĚŘENÍ VĚCNÝCH HYPOTÉZ.....	49
13	INTERVIEW S ŘEDITELEM ŠKOLY PaedDr. MILANEM TICHÝM.....	51
14	ZÁVĚR.....	54
15	POUŽITÁ LITERATURA A ZDROJE.....	55
16	PŘÍLOHY.....	57

Anotace

SITTOVÁ, B., *Kázeň žáků deváté třídy na Základní škole Dr. E. Beneše 1 v Šumperku*, Olomouc: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého, 2013.

Bakalářská práce je zaměřena ve všeobecné rovině na kázeň žáků základní školy. Zabývá se nejrozličnějšími výchovnými metodami, jejich používáním a efektivností. V teoretické části je představena tato problematika prostřednictvím odborné literatury, kázeň je pojímána z různých pohledů autorů literatury zabývající se problematikou kázně. Praktická část se věnuje průzkumu kázně jedné deváté třídy v průběhu čtyř let, to znamená během jejich studia na druhém stupni základní školy. Zkoumá, jak se jejich kázeň po dobu těchto čtyř let vyvíjela a pohled samotných žáků a jejich učitelů na tohle téma.

Klíčová slova

kázeň, nekázeň, výchova, chování, škola, žák, učitel

Annotation

SITTOVÁ, B., *The discipline of pupils in the ninth grade of the Grammar school Dr. E. Beneše 1 in Šumperk*, Olomouc: Pedagogická fakulta Univerzita Palackého, 2013.

Bachelors study is being generally focused on behaviour of pupils at primary school. It concentrates on all kind of educational methods in their day to day use and efficiency of it. In the theoretical part any of the issues are being dealt by introducing a professional literature, the actual behaviour is being looked at by different point of view from literature authors who's dealing with this type of issue in behaviour/ discipline. Practical part is taking a project to look at pupil's discipline/behaviour of one of the ninth grade over the period of four years time, which means during the time at secondary school. Whole research is about discovering and notifying how much is the actual (school) discipline being developed over the past 4 years by the pupil's and also the teacher's point of view within particular subject.

Key words

Discipline, indiscipline, education, behavior, school, student, teacher

1 ÚVOD

Kázeň. Tohle je bezesporu klíčové slovo mojí práce. Vyskytuje se v textu mnohokrát. Je rozebíráno a propíráno ze všech stran, možných hledisek a vysvětlováno mnoha autory. Pod tímto pojmem nalézáme spoustu synonym jako je poslušnost, disciplína, pořádek. Každému se však při vyřčení tohoto slova nevybavují jen další synonyma, ale vzbuzují se v něm vzpomínky a ty vyvolávají emoce, protože v každém z nás je kázeň zafixována trochu jinak a také ji každý i trochu jinak chápeme. Vesměs je to ale něco, co je do nás po dlouhá nejen předškolní a školní léta vtoukáno a vidíme v tom jakýsi řád, který je třeba dodržovat, zkrátka podřízení se. Pro mě osobně je zabývání se tímto tématem důležité. Pro mne – jako budoucí pedagožku bude nesmírně důležité být se vším, co se týče kázně obeznámena. A tato práce mi poskytuje příležitost, jak se do tohoto tématu dostat a probádat ho. Poskytne nejen mě, ale i budoucím čtenářům mojí práce přehled toho, co vlastně pojem kázeň vymezuje. Jak se k ní stavět, jak ji ovlivňovat, učit, dodržovat, jaký postoj k ní zaujmout a co se týče kázně ve školní praxi, kam až sahají prsty kázně špatné, tedy kam až může zajít, ale také té dobré.

Text je koncipován do dvou základních částí. Na část teoretickou a část praktickou. O co se jedná v části teoretické, bylo již v předchozím odstavci naznačeno. Chci vytvořit celistvý přehled o chápání tohoto pojmu od různých autorů a odborníků, kteří se již zabývali kázní a předali svá moudra nám ostatním prostřednictvím svých publikací, i když si uvědomuji, že nebude úplný. Na teoretické části je tedy vystavěna posléze část praktická. V ní jsem se pokusila prostřednictvím dotazníkového šetření zjistit na úzké skupině žáků, jak se oni ke kázní staví. Především mě zajímalo, zda si připouští své kázeňské prohřešky, jestli a vůbec si uvědomují tu hranici mezi tím, co je kázeňsky dobré a co špatné. Nestačil mi pouze pohled na tuto věc ze strany žáků, nespokojila jsem se ani s pohledem učitelů, proto se objevuje v praktické části mé práce i interview s ředitelem školy, na které průzkum probíhal. V době dělání mého průzkumu jsem zároveň měla šanci tuto třídu pár hodin pozorovat vzhledem k právě probíhající praxi formou náslechu. Proto nechybí ani můj pohled na celou věc, tedy na celé šetření kázně žáků devátého ročníku Základní školy v Šumperku.

Cílem této práce je tedy zpracovat informace týkající se problematiky kázně a nekázně. Zároveň nabídnout pomocí výzkumu – dotazníkového šetření pohled na praktickou stránku věci. Jak jsem měla možnost poznat při provádění šetření, žáci byli ochotni velmi dobře spolupracovat. I pedagogové byli v rámci tohoto průzkumu sdílní a nápomocni, takže celé šetření považuji za zdárné.

2 PROBLEMATIKA KÁZNĚ

2.1 Vymezení pojmů

Vymezit si základní pojmy týkající se kázně považuji za nezbytné, proto jsou zařazeny do prvních kapitol. Důležité stěžejní tři pojmy jsou kázeň, nekázeň a řešení kázně jako problému. Tyto i další pojmy, jak můžeme kázeň pojmovit, popsat, přiřadit ji nějaké funkci, rozvineme v následujících bodech:

2.1.1 Definice kázně

Podle Bendla (2005, s. 48) lze kázeň definovat jako „*vědomé dodržování zadaných norem*“. Přičemž poukazuje na to, že slova „zadané“ nám umožňují odlišit pojem kázně od mravnosti a „vědomé“ nám naznačuje, že hovořit o kázni či nekázni u člověka, který si neuvědomuje normy a tudíž těžko chápe co to je kázeň, je sporné, protože za tím co se nám jeví jako nežádoucí chování, může být např. duševní porucha nebo jiná nemoc. Existuje ale celá řada definic kázně. Jak uvádí Bendl, u některých autorů se setkáváme při definici kázně s názorem, že je to soubor opatření dodržování určených norem chování (Lindner, Bagley) nebo (Kádner, Girardová) uvádí chápání kázně jako soubor zákonů, kterými se řídí skupina jednotlivců, kteří mají tytéž potřeby, povinnosti a ideál. (in Bendl, 2011) Podle Uhra (1924) má kázeň dvě stránky. Vnitřní a vnější. Při vnitřní je nejdůležitější vnitřní proces, kterým stavíme svou vůli proti určité autoritě. Ta vnější má podstatu ve vnějších opatřeních, v určitém pořádku, který vynucuje poslušnost a nebere ohled na živé dění v člověku. Tomuto druhu kázně se jedná jen o nalezení prostředků dostatečně silných k tomu, aby se „dovedly spoutat“ nejrůznější povahy.

Tímto jsme si vymezili na zcela základní úrovni, co je kázeň. Protože se tato práce zaměřuje na zkoumání kázně na základní škole, je na místě definovat pojem školní kázeň. „*Školní kázeň v intenci obecné definice kázně definujeme jako vědomé dodržování školního řádu a pokynů stanovených učiteli, popř. dalšími zaměstnanci školy.*“ (Bendl, 2005, s. 48) Můžeme dávat kázni různé přívlastky jako kázeň vnitřní, zdravá, autonomní, otrocká, kterou ale spíše můžeme přirovnat ke kázni slepé tedy k slepé poslušnosti. Musíme si uvědomit, že pokud chceme nějakým způsobem definovat kázeň, musíme dbát při její interpretaci na nejrůznější hlediska a kontext. Rozvoj dnešní společnosti, úroveň vědy a techniky vytvářejí nový rámec výchovy. Společnost klade na dnešního člověka nejrůznější nároky, které také vyžadují nový pohled na kázeň, protože kázeň je pilířem nejen školy, ale také společnosti.

(Bendl, 2005) Ze školní praxe víme, že se žáci, jak už bylo řečeno, řídí psanou normou, kterou naleznou ve školním řádu. Dále se můžeme setkávat s tzv. pravidly chování, které mají žáci vyvěšené ve třídě a samozřejmě kromě psaných pravidel se řídí i slovními pokyny. Pokud se bavíme o školní kázní, můžeme ještě dodat, že součástí kázeňských norem ve školách je též legislativa. Zákon o povinné školní docházce nalezneme ve Školském zákoně v § 34 (Sbírka zákonů č.258/1996, částka 77), ale i další jevy týkající se kázně ve škole jsou legislativně ošetřeny – zdravotní ochrana mládeže, ohrožování mravní výchovy mládeže aj. (Bendl, 2011)

2.1.2 Kázeň jako cíl výchovy

Bendl (2005) se ve své knize opírá o poznatky autora Wolfganga Brezinky, který v titulu se jménem „Erziehung in einer wertunsicheren Gesellschaft“ hovoří o sedmi základních výchovných cílech, kterými by se měli řídit učitelé, rodiče a další výchovní činitelé. Patří mezi ně: sebekázeň, důvěra v život a ve svět, připravenost k sebezachování vlastním úsilím, realistické chápání světa a sebe, kultura srdce a smysl pro pospolitost. Brezinka vychází z toho, že člověk je od přírody žádostivý a egoistický a proto je odkázán na kontrolu okolím a rovněž na kontrolu sebe sama. Víme, že jedním ze základních cílů výchovy je kázeň a musíme si uvědomit, že to není jen nástroj, kterým přivádíme či nutíme děti k učení, ale že je to především výchovný cíl.

2.1.3 Funkce kázně ve společnosti a ve škole

Zabývat se funkcí kázně je důležité především proto, že na jejich základech lze dokumentovat její význam a současně podtrhnou fakt, že kázeň je svou podstatou antropologickou konstantou. Podle Stanislavy Kučerové (1999, s. 73) je kázeň autorita, která „*spoluutváří pravidla skupinového života, organizační řád skupiny, spolupodmiňuje její biologické přežití, rozvoj jedinců i předávání zkušeností z generace na generaci*“.

Funkce kázně ve společnosti se překrývá s kázní ve škole. Obecně je známo, že potřeba kázně roste se stoupajícím počtem lidí ve skupině, tedy v prostoru, na pracovišti, ve škole či v armádě a je předpokladem soužití a výkonnosti lidí. Čím dál tím víc je po pracovnících požadována kromě vysokého vzdělání také vysoká míra pracovní kázně, která má zajistit, aby nedocházelo k problémům, narušení pracovního chodu nebo škodám nepozornostmi a nepořádností. Mysleme však na to, že přeháněním kázně tedy při přehnaných normách, může docházet k potlačování tvořivosti a narušování přirozeného ustrojení člověka. (Bendl, 2011)

Podle Bendla (2011, s. 25) plní kázeň ve společnosti řadu funkcí: „*orientační (člověk ví, jak se má chovat a co může očekávat od ostatních), ochrannou (s dobrými zákony a jejich zachováním se lidé cítí bezpečně), existenční (umožňuje člověku, lidstvu přežít), sociotvornou (kázeň je předpoklad, aby mohla společnost normálně fungovat), výkonovou (kázeň zvyšuje výkon a efektivitu lidského počínání)*“.

Jednoduše si podle Vladimíra Konvičky (1947, s. 16) popíšeme pomocí příkladů, proč je funkce kázně ve škole důležitá: žák se musí chovat ukázněně, „*aby nedocházelo ve škole k úrazu, aby se nepoškozoval školní majetek, aby se neztrácely dětem ve škole různé věci, aby se usnadňoval co nejvíc školní provoz, aby se škola udržovala v čistotě a byla nezávadná hygienicky*“. V současné době je funkce kázně ve škole spatřována hlavně ve dvou bodech: „*Zajišťuje žákům a učitelům bezpečí a vytváří prostředí podporující učení.*“ (in Bendl, 2011, s. 26)

2.1.4 Kázeň jako ochrana dítěte a učitele ve škole

Tohle téma přímo navazuje na téma předchozí. Tedy kázeň jako ochrana dítěte nebo učitele ve škole je vlastně jednou z funkcí kázně. Kázeň přináší člověku jednu ze základních psychických potřeb – bezpečí a jistotu. Proto se žáci lépe cítí vždy v prostředí, kde učitel dokáže nastolit pořádek a přejí si ve škole kázeň. Samozřejmě, že i učitel potřebuje pocit bezpečí a jistoty mezi svými žáky a je smutné, když učitel odchází ze školy právě z důvodu, že se stal terčem žáků, zároveň když ve škole nefunguje tzv. bezpečné školní klima. (Bendl, 2005)

V posledních desetiletích stoupá výskyt tzv. syndromu rizikového chování. Ať už jde o děti nebo mládež ve školách či mimo školu. K syndromu rizikového chování patří podle Bendla (2005, s. 39) také následující jevy:

- zneužívání návykových látek (alkohol, drogy),
- negativní jevy v reprodukční oblasti (předčasné zahájení sexuálního života),
- negativní jevy v psychosociální oblasti (poruchy chování, agresivita, deprese až sebevražedné chování, poruchy školního prospívání).

Jako příklad ochrany dítěte kázní si uvedme šikanu. Vždyť právě kvůli šikaně se mnoho dětí bojí vůbec do školy chodit, mají strach ze svých spolužáků a tato zhouba dnešních škol se netýká jen starších ročníků, ale šikana postihuje i běžně první ročníky základních škol. Oběť je agresorem napadána fyzicky, psychicky nebo nějakým způsobem vydírána. Tyto oběti

potom často končí na dětské psychiatrii a v krajním případě sahají někteří k sebevraždě. (Bendl, 2005)

„Ukazuje se, že kázeň je základním předpokladem nejen efektivního učení, ale i bezpečnosti žáků, resp. nástrojem ochrany dětí před riziky, která vyplývají z nerespektování stanovených norem chování ve škole. Kázeň jako ochranu dítěte ve škole můžeme chápat v několikerém smyslu:“ (Bendl, 2005, s. 41, 42)

- orientačním (Dítě, které nedodržuje pravidla kázně, opomíjí a nerespektuje normy chování, snadno sejde z cesty a tak ztratí orientaci v životě. Zde tedy kázeň funguje jako ochrana pře zblouděním.),
- bezpečnostním (Kázeň slouží jako nástroj ochrany žáků před šikanou.),
- výkonovém (Časové ztráty, které by mohly vznikat rušivým chováním žáků, eliminuje kázeň, která zároveň logicky také zvyšuje výkon a efektivnost práce.),
- hygienickým (Kázeň chrání žáky před škodlivými vlivy, jako jsou drogy apod.),
- ekonomickým (Krádežemi, vandalismem, odcizením školního majetku vzniká finanční ztráta, které by kázeň měla zabránit.),
- prognostickým (Ke zdravému vývoji a růstu člověka přispívá dobrá kázeň, která člověka chrání před sebou samým a možnou kriminální budoucností.).

Na dnešních školách nejsou terčem šikany pouze žáci, ale i učitelé. Z toho nám jednoznačně vyplývá, že kázeň není jen předpokladem efektivního učení a bezpečnosti žáků, ale také nástrojem ochrany učitelů. Existuje více hledisek ochrany učitelů. První hledisko, nebo-li smysl ochrany učitelů, byl již zmíněn. Můžeme jej nazvat ochrana ve smyslu bezpečnostním, což se týká ochrany učitelů před šikanováním, drzostmi a vulgárnostmi. Další je ochrana ve smyslu výkonovém. Ve škole, kde panuje nekázeň, je narušován průběh vyučování neustálým vyrušováním žáků, kde učitel řeší spory, šikanu a vulgárnosti, se těžko učí. Ztrácí energii, chuť do práce. Může to dojít k podávání nižšího výkonu, učitel se dostává do stavu, kde ztrácí autoritu u zbytku doted' ukázněných žáků a prakticky je ničemu nenaučí. Další je ochrana ve smyslu prognostickým. To znamená, že při neustálém vyrovnávání se s nekáznými žáků, přechází učitel do apatie, kdy rezignuje na výchovnou funkci a často jako východisko volí odchod ze školství. (Bendl, 2005)

3 PROJEVY A PŘÍČINY NEKÁZNĚ

3.1 Projevy nekázně

Nejdříve si uvedeme v návaznosti na předešlé odstavce textu, kde je definováno, co to vlastně kázeň je, jak se nekázeň projevuje. Ze školní praxe si jistě každý vybaví, že projevem nekázně je zlobení. Avšak měli bychom si její projevy nějakým způsobem rozdělit, kategorizovat je. Nekázeň může být totiž nejen vůči učitelům, ale také vůči žákům a také známe druhy nekázně, u kterých se těžko rozhodujeme, zda vůbec nekázní jsou a u nichž o zmíněném „zlobení“ nelze mluvit. Začneme trochu ze široka, než si začneme uvádět konkrétní projevy nekázně.

O nárůstu počtu kázeňských problémů na základních školách nás informuje Česká školní inspekce, která se opírá o výsledky výzkumného projektu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR a Institut dětí a mládeže. Upozorňuje nás svým projektem na závažný rozmáhající se problém současného školství – na nekázeň žáků. Z výsledků vyplynulo, jak alarmující jsou čísla, týkající se počtu dětí, které jsou šikanovány, další čísla o záškoláctví, kouření, konzumace alkoholu a drog, narůstající kriminalitě dětí a mladistvých. Zároveň se zmiňuje o čím dál tím větší brutalitě trestných činů dětí a snižující se věkové hranici delikventů. (Bendl, 2011)

Bendl (2011, s. 36) uvádí, že *„formy nekázně žáků ve školách se proměňují s dobou, stejně jako se v toku času objevují nové formy kriminality, včetně kriminality dětí a mládeže“*. Logicky se tyto formy nekázně mění v závislosti na pokroku v oblasti vědy a techniky. Například bychom těžko našli před nějakými dvaceti lety případ „hackingu“, což je pronikání na cizí servery k cizím datům. Mezi další novodobé projevy nekázně patří i kriminalita patologického hráčství nebo vytváření delikventních gangů a part. Některé projevy nekázně přetrvávají dodnes, některé v průběhu času zcela vymizely (projevy bezbožnosti) a nové další se objevují.

Nekázeň se projevuje v různých formách a v odlišných stupních závažnosti. Za projev nekázně považujeme verbální i tělesnou agresi. Mezi verbální lze řadit drzost, hrubost, provokování, pomluvy a k té tělesné poškozování cizích věcí, školních pomůcek, vybavení školy, bití, rvačky a zvláštním druhem tělesné agrese je agrese proti sobě – sebezraňování. Ve škole se setkáváme často s nekázní týkající se školních přestupků. Tím je míněno například mluvení bez vyzvání, vyrušování, záškoláctví, opisování, vyrušování mobilním telefonem,

pošklevky a také útoky na učitele. Netolerance, rasismus, šikana a negativní jevy s ní související, krádež a užívání návykových látek jsou také projevy nekázně. (Bendl, 2005)

3.2 Příčiny nekázně

Děti i mládež se každodenně setkávají s velkou mírou různých podnětů a s řadou existenčních nejistot ve společnosti a rodině. Tyto a další podněty přispívají k nárůstu rozličných problémů v oblasti kázně. Snižuje se soustředěnost na práci i motivace ke spolupráci s učiteli a ke správnému chování. (Ondráček, 2001)

Jak uvádí Bendl (2005) chování člověka a zároveň tak jeho kázeň vyplývá z různých faktorů, kterými je podmiňován. Tyto faktory se mezi sebou různě kombinují a podmiňují, jak se člověk bude chovat a do jaké míry bude ukázněný. A tak to samozřejmě chodí i u žáků ve škole, u kterých je jejich kázeň podmíněna také řadou faktorů. Kromě jiných jsou to vnitřní (biologické), vnější (výchova) či situační faktory. „*Diagnostikování příčin školní nekázně má zásadní význam z hlediska preventivních opatření a řešení nekázně. Podle toho, s jakými příčinami spojujeme dané chování dítěte, volíme také kázeňské metody a prostředky.*“ (Bendl, 2005, s. 108) Jakmile nesprávně určíme příčiny neukázněného chování, naše snahy o nápravu se mohou snadno minout účinkem, mohou dokonce celou situaci ještě více zhoršit. Měli bychom myslet při identifikování příčin nekázně na to, že každý člověk je jiný. Stejně tak, že není žák jako žák. Tím chceme říct, že stejné faktory nepůsobí stejně na všechny žáky. Na jednoho faktor působí málo nebo vůbec a nechává ho celá věc zcela chladným, na jiného působí stejný vliv mocně. Záleží totiž na jeho dosavadní zkušenosti, charakterových vlastnostech, odolnosti, na tom jak si celou věc interpretuje apod. (Bendl, 2005)

Podle Bendla (2005, s. 112) platí teze, „*že čím lépe se budou vychovatelé orientovat v příčinách nekázně, resp. ve faktorech, které ovlivňují chování dětí a mládeže, tím větší naději na úspěch budou mít na poli kázeňském*“. Pojdme si tuto tezi objasnit. Člověk, potažmo žák, na kterého působí celá řada již zmiňovaných faktorů, které jsou proměnlivé v čase a jejich síla a intenzita se mění v závislosti na čase, prostředí, které ho obklopuje, je velice obtížné a snad až nemožné všechny tyto faktory popsat a určit jejich sílu. Logicky je tedy učitel také velmi těžko identifikuje a propracuje se k nápravě nekázně. Proto volí metodu pokus omyl - v praxi zjišťuje, čím může být ovlivněno chování žáka a snaží se zjistit, které faktory hrají menší a větší roli. Poté, co vyhodnotí, které vlivy jsou podle něj škodlivé a musí se eliminovat, se snaží za pomoci podle něj kladných vlivů modifikovat nevhodné chování

dítěte. Pokud však zjistí, že jím míněné vlivy nezapříčiňovali ono nevhodné chování a kýžený efekt v podobě změny chování nenastal, musí v metodě pokus omyl pokračovat, aby dosáhl svého cíle. (Bendl, 2005)

V tomto odstavci textu jsou uvedeny už konkrétně ony příčiny nekázně, chcete-li faktory. Nejdříve podle Kalhouse (2002, s. 388), který rozlišuje tři skupiny faktorů, které se mohou podílet na nežádoucím chování ve škole: „*biologické (odchylky stavby a funkce nervové soustavy, které mohou být vrozené nebo vzniklé úrazem), sociální (vliv výchovného prostředí rodiny, party, médií), situační (okamžitá atmosféra třídy, nudný výklad učitele)*“. Dalšími faktory (Bendl, 2011) jsou vztahy mezi žáky. Učitelé projeví uznání, některému z žáků v oblasti nejrůznějších dovedností či jejich fyzickému vzhledu a jiní žáci potom mají sklon si názory na ostatní vytvářet jeden na druhého. Mají tendenci posléze tyto názory projevovat pomocí nadávek nebo agresí. Proto si nekázeň žáků můžeme spojovat s nedostatečnými schopnostmi učitelů, s jejich profesionální nezpůsobilostí. Dalším příkladem může být nekázeň žáků, která pramení z myšlenky nízké prestiže učitelského povolání. Žáci z tohoto důvodu nechovají k učitelům respekt. Faktory, které se mohou podílet na neukázněm chování žáků ve škole, rozdělil Bendl (2011, s. 77, 78) do skupin, které poskytují základní a důležitý přehled, proto je nezbytné je v této práci uvést. Jsou to:

- Faktory biologické (faktory genetické a fyziologické povahy, např. vrozená agresivita, odchylky stavby a funkce nervové soustavy, temperament, autismus, porucha pozornosti spojená s hyperaktivitou),
- faktory duchovní (absence smyslu života, postoje k zákonům, liberalismus),
- faktory sociální (rodina, škola, kamarádi, postoj k prestiži učitelského povolání, mediální násilí),
- faktory biologicko-sociální (obecná inteligence, sociální inteligence, citová a sociální zralost, zdravotní stav),
- faktory fyzikální (počasí, barva stěn ve třídě, řešení prostoru ve třídě, technické vybavení školní budovy),
- faktory situační (okamžitá atmosféra ve třídě, momentální nálada, nemoc, nudný výklad učitele, hospitace, zápach, momentální školní neúspěch, snaha upozornit na sebe),
- faktory kombinované (vzniklé kombinací některých skupin faktorů),
- faktory neznámé (některé příčiny nekázně nám dosud unikají).

Čapek (2006) mezi příčiny nekázně řadí: nedostatky ve výchově v rodině, nevhodně vedené vyučování, osobnost učitelů a jejich chování, poruchy chování, poruchy učení, únava žáků, násilí v médiích a počítačových hrách, žáci neakceptují nastavený řád a pravidla, pokřivenou komunikaci mezi žáky a učitelem. Tím se vlastně nijak zásadně neodlišuje od dalších autorů.

V této kapitole se přímo nabízí položit si onu otázku, kterou si pokládají pedagogové a samozřejmě rodiče velmi často. Proč děti zlobí? Back (2005) se touto otázkou ve své knize nesoucí i stejný název také zabýval. V kapitole „Přirozená teenagerská vzpoura“ popisuje zmatek v hlavě mladého člověka způsobený hormony. Svět takového člověka je plný vzdoru, obav, konkurence a potlačené agrese. A vyhledávání pozornosti je u pubertálních dětí, a nejen u nich, problémem číslo jedna. V období přerodu dítěte v dospělého se řízení svého života pomalu přesouvá do jejich rukou. Proto mají nutkání zkoušet hranice toho, co je dovoleno a pokoušet, co rodiče i učitelé snesou.

Existuje mnoho příčin a faktorů neukázněného chování žáků ve škole. Neméně důležitý je fakt, že někdy učitelem míněna příčina ve skutečnosti příčinou takového chování není. Je těžké je jednoznačně určit a vytyčit hlavní, základní a podstatné příčiny. Je jich mnoho, vzájemně na sebe působí a prolínají se, avšak bez znalosti příčin a toho, co nevhodnému chování předcházelo, nemůžeme dospět k adekvátnímu řešení nekázně. Bezesporu ale platí, že *„čím lépe se budou vychovatelé orientovat v příčinách nekázně, resp. ve vlivech, které působí na kázeň, tím větší mají naději na výchovný úspěch“*. (Bendl, 2004, s. 37)

4 DIAGNOSTIKA, ŘEŠENÍ NEKÁZNĚ JAKO PROBLÉMU

4.1 Diagnostika nekázně

„Základním předpokladem prevence a řešení nekázně je odhalení její existence, respektive zjištění jejích forem, intenzity a závažnosti.“ (Bendl, 2011, s. 44)

Nedisciplinovanost ve škole je tvořena mnoha příčinami a faktory a jejich diagnostikování má zásadní vliv na potlačování nekázně. Diagnostiku lze provádět mnoha metodami a technikami, které vycházejí z vědeckých postupů při pedagogické výzkumné činnosti. Na školách se lze setkat s mnoha preventivními opatřeními, která mají vést k posílení a formování správných vzorců chování.

4.2 Kázeňské metody a prostředky

Hlavní náplní následujícího textu je řešení nekázně. Ptáme se tedy jak. Jak na nekázeň, jak ukáznit žáky v hodinách a o přestávkách. Oblast kázeňských prostředků je velmi široká. Nezasahuje do ní jen škola a v ní učitelé, ale i další činitelé v procesu výchovy, jimž je také věnována kapitola v této práci. Určitě není tato problematika vystavěná jen na základě odměn a trestů, s čímž se často můžeme setkávat u mnoha rodičů, pokud jde o jejich výchovné metody. Ptají se například, jak dítě potrestat za špatné známky a donutit jej k učení. (Bendl, 2004) Nejen trestem a následnou odměnou mohou dosáhnout svého cíle. Rozhodující zde může být i správně zvolená motivace dítěte.

K utváření vhodného prostředí pro učení se využívá preventivních, podněcujících a potlačujících prostředků. K podněcujícím se řadí uznání a pochvala. Při závažnějším porušování nebo trvalejším porušování pravidel používají učitelé napomenutí, důtky třídního učitele či ředitele školy, sníženou známku chování a další jako psaní poznámek do žákovské knížky apod. Je možné žáky vyloučit ze společné činnosti, výletu, ale také školy. (Obst, 2002)

Bendl (2004) ve své knize uvádí několikastránkový přehled prostředků ukázněvání žáků. Zároveň před přehled zařadil „manuál“ pro používání těchto prostředků. Spočívá v poznámkách ke kázeňským prostředkům a zásadách jejich aplikace. Poznámkami vyjadřuje například, že metody na ukázněvání žáka jsou proměnlivé v čase, měly by korespondovat s charakterem učebního předmětu, to znamená, že se od něj odvíjí, zkrátka v matematice použije učitel jiné kázeňské prostředky, než v hudební nebo výtvarné výchově. U zásad

aplikace zmiňuje přiměřenost prostředků vzhledem k věku žáka a situaci, dále je důležitý vytyčený výchovný cíl učitele, kterého by se měl držet a měl by v něm mít jasno. Také samozřejmě musí kázeňské prostředky respektovat jedincovu důstojnost, ponižování ani zraňování je nepřípustné. V knize Bendla (2004) jsou uvedeny „kázeňské prostředky v nejširším slova smyslu.“ Patří mezi ně: zvyšování sebevědomí žáka, pěstování důvěry a spolupráce mezi žáky, rozvíjení pozornosti, soustředěnosti a sebeovládání, charakteristiky učitele napomáhající ukázněnosti žáků, výchovný styl učitele, náhodné situace vysvětlující žákům náročnost učitelského povolání. Dalšími body kázeňských prostředků jsou: pěstování odolnosti žáků vůči agresivitě a nátlaku ze strany spolužáků, dále kázeňské prostředky založené na opakování a pravidelnosti a konečně tradiční kázeňské prostředky. Pod tradiční kázeňské prostředky řadí příklad, slovo, zaměstnání, dozor, trest a odměnu. Co je účelem každého z nich, bude uvedeno pouze v krátkosti. Příkladem lze prezentovat lidem, potažmo žákům, chování, které je smyslově vnímatelné a konkrétně představitelné. Má vyvolat a upevnit žádoucí chování pomocí názorných vzorů chování. Pod „slovem“ je ukryta celá řada kázeňských prostředků. Jsou to: rozkaz, napomenutí, výstraha, vysvětlování, přesvědčování, rada, také poučení a prosba. Slovo má dvě formy, mluvenou a psanou. Trestům a odměnám je v této práci věnována samostatná kapitola.

4.3 Předcházení nežádoucímu chování žáků

Pravidlo „*Prevence je lepší než léčení*“ uvádí Kyriacou (2008, s. 103) a nezbyvá než s ním souhlasit, neboť ke snížení nevhodného chování žáků přispívá především vhodná změna průběhu událostí, při kterých by k nežádoucím projevům chování mohlo dojít. Podle Kyriacou (2008) existuje strategie pro předcházení nežádoucímu chování. Spočívá především v pečlivém sledování žáků, sledování jejich chování a práce během hodiny. Tím dokážeme docílit potlačování nežádoucího chování v samém začátku. Důležité je sledovat úplně všechny žáky, zaměřit se na to, jestli některý nemá problém se zadaným úkolem nebo orientací v knize. Pak je vhodné nekřičet na něj přes celou třídu a vyrušovat ostatní při práci, ale jít k němu a pomoci mu, aby se mohl co nejrychleji vrátit k práci a neztratil krok s ostatními, protože to by mohlo vézt k vyrušování. Sledování z jednoho místa jistě není po celou dobu vyučovací hodiny zcela efektivní. Procházení celou učebnou učitelé také může pomoci v odhalování individuálních problémů žáků. Může jim nahlížet do sešitů a ujistit se, zda se jim daří postupovat v práci. Když žákům učitel radí a vede je, mohou pak postupovat

v řešení úkolů a to je nejučenější prostředek pro předcházení nekázně v hodině. I oční kontakt může učiteli beze slov pomoci při projevu nějaké nekázně. Když s žákem naváže delší oční kontakt a vydrží v něm, dá žákovi najevo, že by se měl zapojit znovu do vyučování a nevyrušovat. Ovšem na ostatní žáky není vhodné dlouhodobě upřít svůj zrak, může je to znejistit. Kyriacou (2008) říká, že i otázka zaměřená celé třídě napomáhá udržet zapojení žáků do vyučování, taktéž mířená otázka jednotlivci je signálem, aby se zase soustředil. Dále zmiňuje způsob, jak například zarazit povídání dvou žáků během hodiny, aniž by učitel musel svůj výklad přerušit. Je jím fyzická blízkost. Pokud se k nim bude blížit, dává jim tímto najevo, že ví o jejich chování. Ještě lépe je se u nich nachvíli zastavit a podpořit tak jejich soustředění. Důležité je tempo hodiny. Jestliže má učitel pocit, že hodina postupuje příliš pomalu nebo rychle, musí tempo buď zmírnit, nebo přejít už k další činnosti, pokud vidí, že žáci jsou na to připraveni. Samozřejmě mají vždy někteří žáci odlišné tempo než zbytek třídy, proto se musí optimálním způsobem snažit udržet zapojení všech žáků do vyučování. Dobrý pozor by si měl učitel dávat na projevy neúcty. Nezdrovilost a neúcta žáka musí být vždy včas registrována a řešena, jinak to přispívá k utváření představy žáků o normách chování, které chce učitel upevnit. Přesazování žáků je také jedna ze strategií, takže pokud to vyžadují okolnosti, je správné oddělit od sebe dva spolužáky – sousedy. Nebo přesadit ze zadní lavice žáka s nežádoucím chováním do první lavice, kde může učitel lépe sledovat jeho chování, zkrátka ho mít pod kontrolou.

4.4 Odměny a tresty

Tomuto tématu je zde věnován samostatný odstavec, protože hrají významnou roli ve výchovném procesu a jsou důležitými prostředky v modifikaci chování. „*Tresty a odměny ve školním prostředí regulují chování žáků a utvářejí prvky nové, na základě obecně přijímaných postulátů*“, uvádí Čapek ve své knize. (2008, s. 31) Odměna znamená chování nebo působení jedince, které vyjadřuje pozitivní hodnocení a přináší vychovávanému uspokojení některých potřeb a také radost. Oproti tomu trest je spojen s negativním vyjadřováním a hodnocením vychovávaného, přináší mu nelibost a omezení některých jeho potřeb.

Celá strategie odměn a trestů je vlastně založena na posilování vhodného chování a potlačování toho nevhodného. Odměňování i trestání má svá pravidla. Pochvala je nejtypičtější odměnou učitele. Ale aby pochvala plnila svůj účel, musí se dodržovat určité

zásady. Mezi ně patří frekvence – ta by se měla postupně snižovat, protože přílišně časté chválení se žákům brzy „přejí“. Neměla by se časově vzdalovat od chváleného skutku, aby nedošlo ke ztrátě souvislostí. Kromě pochvaly se žák od učitele může dočkat odměny v podobě úsměvu, projevu sympatie či kladného hodnocení a od rodiče například umožnění nevhodnějšího zážitku jako je výlet nebo sportovní utkání.

U trestu za nežádoucí chování je podstatná úměrnost trestu. Bohužel se učitelům stává, že trestem vyjadřují svůj názor na žáka a ne závažnost přestupku. To není dobře a trest je neúměrný. Tresty je stejně jako pochvaly důležité ukládat ihned po přestupku, aby si obzvláště menší děti byly schopny uvědomit důsledky svého chování. Trest by měl být pro žáka cestou k nápravě. (Čapek, 2008) Trestem může být kromě těch oficiálních jako důtky a poznámky také slovní napomenutí, zadání zvláštního úkolu, úklid třídy a podobně.

5 ČINITELE V PROCESU VÝCHOVY

V této části textu se budeme orientovat na všechny, kteří nějakým způsobem v průběhu dětství a dospívání ovlivňují chování jedince. Než se dítě dostane do mateřské školy či školy základní, nejvíce na něj působí samozřejmě rodiče - rodina. Po rodičích přicházejí pedagogičtí pracovníci výchovných institucí, kteří si kladou za cíl jak výchovu, tak vzdělávání jedinců. Víme, že za činitele v procesu výchovy můžeme považovat i další lidské činitele, kteří se v našem okolí vyskytují, ale patří sem i hromadné sdělovací prostředky, dětské a mládežnické organizace. Jednoduše řečeno rozhodující význam z hlediska výchovy je přisuzován činitelům společenského prostředí. Začneme chronologicky u rodiny, která působí na dítě jako první výchovný činitel a přejdeme tak k dalšímu významnému činiteli, tedy k pedagogům. Rozebereme jejich působení v životě dítěte. Když dojde k neukázněnému chování, jak ho učitel řeší a až k jakým dalším výchovným institucím se může dítě nebo dospívající dostat. Posledním bodem této kapitoly bude samotné dítě, protože i to se přece na procesu výchovy podílí.

5.1 Rodina jako výchovný činitel

Pokud rodina plní základní společenské funkce, považujeme ji za základ společnosti. Jak už bylo předesláno, lze ji charakterizovat jako prvotní výchovné prostředí a proto rodiče chápeme, jako nejpřirozenější vychovatele. Úkolem rodiny po narození dítěte je vytváření pevných sociálních vazeb mezi dítětem a rodiči. Pokud se budeme o rodině bavit jako o výchovné instituci, musíme ji přiřadit nějaké funkce. Mezi základní funkce patří:

- biologická,
- ekonomická (materiální zabezpečení členů rodiny),
- ochranná (pocit jistoty),
- emocionální (pocit opory, lásky, citové vazby a jistoty),
- výchovná,
- socializační.

Musíme brát na vědomí, že v rodině se utváří řada budoucích kvalit osobnosti dítěte. Například charakter, schopnosti, rozvinutí základů inteligence. Kvalitní výchova je založena na znalosti a pochopení možností dítěte. (Polák, 2010, [online])

Biologické a psychologické zřetele patří mezi nejdůležitější aspekty v rodině. K biologickým lze přiřadit funkci reprodukční, ale také ekonomickou situaci rodiny, přičemž nás zajímá hlavně schopnost materiálního zajištění členů rodiny rodiči. Psychologické zřetele jsou vlastně psychologické podmínky rodinného prostředí, od kterých se vyvíjí nespočet dalších aspektů, zřetelů a funkcí. Odborníci v nich vidí těžiště rodinného prostředí. „*Souhrn vlivů, nazvaný psychologickými podmínkami rodinného prostředí, působí v určitých fázích života dítěte jako činitel, který napomáhá utváření důležitých povahových, mravních a volních vlastností dítěte. Období dětství je považováno za důležitý zdroj celoživotní orientace a inspirace každého člověka.*“ (Střelec, 1992, s. 87, 88)

5.1.1 Stabilita rodiny

V knize Stanislava Střelce (1992) je uvedeno, že kromě biologických a psychologických zřetelů výchovy má velký vliv na vývoj dítěte i vnitřní stabilita rodiny, její nenarušená a přirozená struktura, kulturní atmosféra a civilizační standard, což patří mezi optimální znaky rodinného prostředí. K vnitřní stabilitě přispívají vyrovnané a stále citové vztahy mezi jednotlivými členy, dále vnitřní pohoda, společné prožívání úspěchů, neúspěchů a radostí. Pokud dítě pochází z vnitřně stabilizované rodiny, jeví se jako povahově, společensky i pracovně vyrovnané, je spolehlivé a nemá sklon k extrémním výkyvům v názorech či projevech. Se stabilitou úzce souvisí rodinná atmosféra nebo také rodinné klima. Pod atmosférou rodiny si můžeme představit souhrn všech důležitých vlivů rodinného prostředí. Může to být vztah rodiny ke společnosti, zaměření rodinných příslušníků vůči politickému dění, kultuře nebo názoru na svět. Vzájemný vztah muže a ženy je však v případě rodinné atmosféry považován za určující. Je důležitý z hlediska výchovného a je i základem citového klimatu rodinného prostředí.

5.1.2 Nedostatky ve výchově v rodině

Nedostatky ve výchově v rodině zásadně ovlivňují budoucí chování jedince, potažmo žáka ve škole a jsou jednou z příčin nekázně. Cangelosi (2006, s. 28) uvádí, že: „*někteří rodiče své děti podporují, jiní je zanedbávají, někde je domácí výchova zdravá, jinde rodiče svým dětem nadávají a jednají s nimi hrubě, někde o děti soustavně pečují, jinde není výchova naprosto žádná*“. Rodiče své dítě vychovávají intuitivně, používají tradiční výchovné metody jako je vysvětlování, odměna, trest apod. Způsob výchovy si rodiče přebírají od svých rodičů

a bývá velice podobný, není tomu tak však vždy. Nedostatků je spousta. Z těch nejběžnějších to jsou: nedůslednost, špatná komunikace mezi dítětem a rodičem, volná výchova bez povinností, nedostatek citu, nedostatek času, podceňování, příliš velké nároky na dítě, hádky a násilí v rodině a další. Každopádně by si měl každý rodič uvědomit, že pokud vidí jeho dítě spolupráci svých rodičů s pracovníky školy, lépe přijmou autoritu dalších dospělých, nejen učitelů. Jeho postoj ke škole je pozitivnější než, když rodič spolupráci se školou odmítá nebo když učitele shazuje a není ochoten s ním řešit prohřešky svého dítěte.

5.2 Škola jako výchovný činitel

Dítě přechází od prvního podstatného výchovného činitele k dalšímu, za kterého považujeme školu. Když přímo přejdeme k nějakému kázeňskému přestupku žáků, první kdo jej bude řešit je škola. K výchovným institucím, kromě školy, kterou se budeme podrobněji zabývat až v dalších odstavcích tohoto textu, patří i instituce spolupracující se školou, které různé druhy nekázně řeší, pokud nebylo v kompetenci nebo moci školy tuto nekázeň napravit. Mohou to být však i instituce, které mohou být nápomocny při prevenci neukázněného chování žáků nebo také do kterých mohou být žáci s problémovým chováním umístěni.

Bendl (2004) uvádí jako první instituce „ze zákona“ pomáhající a jako další nevládní organizace. Pod prvním pojmem se skrývají instituce, které musí mít škola ze zákona k dispozici, a tedy nesmějí škole odmítnout pomoc, pokud ovšem spadá daná věc do jejich kompetence. Zahrnují **pedagogicko-psychologickou poradnu**, jejíž činnost se zaměřuje na komplexní psychologickou, speciálně pedagogickou a sociální diagnostiku. Psychologické poradny poskytují činnosti poradenské, psychokorektivní a terapeutické a mnoho dalších. Půjdeme hned k další ze zákona pomáhající instituci, kterou Bendl popisuje. Jde o **kurátora pro mládež**, který patří k pracovníkům oddělení péče o děti a rodinu. Tohle oddělení a jiná, která mají za úkol pomáhat starým, sociálně potřebným, občanům žijícím nedůstojným způsobem, národnostním menšinám a dalším najdeme na obecních úřadech na odboru sociálních věcí. Takový kurátor pro mládež je odborný specializovaný odborník zabývající se dětmi do 15 let, které se dopustily činu jinak trestného nebo přestupku. Dále mladistvými 15 – 18 let, u nichž bylo zahájeno trestní stíhání nebo kteří se dopustili přestupku a také dětmi a mladistvými s opakovanými poruchami chování závažného rázu. Úkoly kurátora jsou velmi stručně řečeno následující: vede rejstříky trestné činnosti nezletilých a mladistvých a taktéž rejstřík výchovných problémů dětí a mladistvých, podává kvalifikované zprávy o těchto

osobách, zúčastňuje se úkonů v přípravném řízení, poskytuje poradenství dětem i rodičům, provádí výchovná opatření u obtížně vychovatelných dětí a mladistvých a další a další úkony. **Středisko výchovné péče pro děti a mládež** je další z organizací, kterou Bendl (2004, s. 44) popisuje jako „zařízení tvořící součást systému pedagogicko-psychologického poradenství a spadající pod školská zařízení pro výkon preventivně výchovné péče poskytují všestrannou odbornou preventivně výchovnou péči dětem s rizikem či s projevy poruch chování a negativních jevů v sociálním vývoji, jakož i dětem propuštěným z ústavní výchovy, při jejich integraci do společnosti, pokud ještě neexistují důvody k nařízení ústavní výchovy nebo uložení ochranné výchovy ve speciálních výchovných zařízeních“. Teď už ale jen velmi zkratkovitě ke zbylým institucím ze zákona pomáhajících, abychom si po nástupu nevládních organizací, které se také podílejí na výchově dětí a mládeže konečně dostali k samotným činitelům přímo působícím v budově školy. Bendl (2004) ve své knize ještě zmiňuje **speciálně pedagogické centrum (SPC)**, což je školské účelové zařízení, které zabezpečuje speciálně pedagogickou a psychologickou péči dětem se zdravotním postižením. Dále **speciální školy či třídy pro žáky se specifickými poruchami chování, diagnostický ústav, výchovný ústav, komise k projednávání přestupků, přestupkové řízení, policie ČR, obecní (městská) policie** a k těm nejzazším institucím pro výchovu řadí **vazbu, vězení pro výkon trestu mladistvých a psychiatrickou léčbu**.

Z nevládních organizací to mohou být podle Bendla (2004) **linka důvěry**, bezpečí a jistoty pro děti a mládež. Linka důvěry je zařízení krizové intervence, které poskytuje dětem a mladistvým anonymní telefonickou pomoc v krizových situacích. Neméně důležité **dětská krizová centra**, která se zaměřují na diagnostiku a terapii týraných, zneužívaných a zanedbávaných dětí nebo **Prev – centrum**, což je organizace nabízející základním školám program primární prevence drogových závislostí.

Nyní už ke škole samotné, protože první kdo kázeňský přestupek řeší je škola a v ní se jak jinak na řadu jako první dostává učitel. Dále podle závažnosti může kázeňský přestupek řešit třídní učitel, ředitel, výchovná komise a další. Vlastně ve škole při řešení nežádoucího chování můžeme podle Bendla (2004) mluvit o tzv. „kázeňském řetězu“.

- Učitel

Významnými činiteli ve společnosti jsou učitelé. Na základě předepsaného vzdělání a zákonů jim je svěřována moc ovlivňovat vzorce chování mladých lidí. Jsou zprostředkovateli teorií a poznatků, návyků a kulturních vzorců jednání. Význam jejich

činnosti je široký, neboť jejich působením v socializaci dítěte vytváří předpoklad pro rozvoj či stagnaci společnosti. (Vališová, Kasíková, Bureš, 2011)

Na neukázněné chování žáka ve škole se snaží jako první reagovat učitel, který ho při přestupku přistihne. Proto by nebylo od věci uvést, jak předcházet nekázní ve vyučování a říct si něco o profilu učitele a jeho dovednostech pro zajištění kázně. Chris Kyriacou (2008) uvádí jako nejdůležitější věc, kterou je třeba si uvědomit to, že mnohem více než samotný přístup učitele k nežádoucímu chování žáků je zajištění pořádku ve vyučování obecnějšími dovednostmi. V podstatě je dovedné vyučování jádrem prosazování kázně. Pod pojmem dovedné vyučování si lze představit dobře plánované učební činnosti, které navodí a udrží žákovu pozornost, zaujetí, jestliže jsou tyto činnosti dostatečně podmětčné, pak bude zajištěn potřebný pořádek v hodinách. Zcela nežádoucí je zaměřit svou činnost na odstranění nevhodného chování nadvládou a vyvoláváním strachu v žácích.

Pokud žáci přijmou učitelovo postavení a uznají, že je oprávněn řídit jejich chování a průběh jejich učení, získává učitel klíč k zavedení dobré kázně ve třídě. (Kyriacou, 2008) Budování statusu učitele, který je důležitý pro úspěšnou učební činnost, závisí na čtyřech hlavních stránkách jeho role. Při sebejistém, uvolněném a sebejistém projevu vyjadřuje učitel své postavení a to, že má nějaký status tzv. přirozenou autoritu. Projevuje ji mimo jiné tónem hlasu, tělesným postojem, výrazem, očním kontaktem. Z toho vyplývá, že první stránkou pro úspěšnou učební činnost je vyjadřování postavení (Kyriacou, 2008). Dalším zdrojem autority je kompetentnost. Pokud učitel dává najevo, že svému předmětu rozumí, že je pro dané téma zapálený a má o něj zájem, budou žáci uznávat učitelovi dovednosti vyučovat. To zároveň přispívá k upevnění autority učitele a pravomoci řídit chování žáků. Ve vyučování je třeba, aby byl začátek hodin svižný a bez zdržování. Také musí být zajištěno zapojení žáků do učebních činností a přechody mezi jednotlivými činnostmi mají probíhat hladce (Kyriacou, 2008). Tohle a další pravidla patří po kompetentnosti k manažerským dovednostem učitele při řízení třídy. Podle R. Lasletta a C. Smitha (1984) jsou čtyři hlavní úkoly řízení třídy tyto: „*Postarejte se, aby žáci na hodinu přišli, aby z ní odešli, aby se šlo kupředu a abyste s nimi vyšli.*“ (in Kyriacou, 2008, s. 101) Při budování postavení učitele závisí ještě na účinném řešení případů nevhodného chování žáků. Autorita bude posílena natolik, nakolik dokáže učitel účelně a spravedlivě řešit případy nežádoucího chování žáků. (Kyriacou, 2008) S tím je samozřejmě spojeno to, jak nekázní předcházet, což už bylo zmíněno v kapitole č. 4.

- Třídní učitel

Třídní učitel se na řadu dostává, pokud mají učitelé vážnější osobní problém s nekázní žákem nebo pokud přistihli žákem při závažnějším přestupování školního řádu. Pak se učitelé s prosbou o pomoc obracují na příslušného učitele třídního. (Bendl, 2004) „Oproti učiteli, který nevykonává funkci třídního učitele, má třídní učitel k dispozici dva mocenské nástroje, když může využít své pravomoce a udělit, resp. navrhnout dva druhy oficiálních prostředků k posílení kázně, a to napomenutí třídního učitele nebo důtku třídního učitele.“ (Bendl, 2004, s. 24)

- Ředitel

Ředitel má pravomoc po projednání v pedagogické radě udělit žákovi důtku ředitele školy. O tomto opatření k posílení kázně musí škola neprodleně uvědomit zákonné zástupce žákem a to prokazatelným způsobem. Samozřejmě o kázeňském opatření také učiní záznam v třídním výkaze. Taktéž tato pravidla platí i pro napomenutí třídního učitele a důtky třídního učitele. (Bendl, 2004)

- Pedagogická rada

Bendl (2004, s. 205) uvádí o pedagogické radě následující: „*Pedagogickou radu zřizuje ředitel školy jako svůj poradní orgán. Jejími členy jsou všichni pedagogičtí pracovníci školy. Rada rozhoduje svým hlasováním, zda bude žákovi snížena známka z chování. Chování žákem je klasifikováno třemi stupni: 1 – velmi dobré, 2 – uspokojivé, 3 – neuspokojivé. Znamky z chování se zapisují na vysvědčení.*“

- Výchovná komise

Tato komise se schází v případě, že jiná dosud použitá výchovná opatření nezabírají. Sestává se z třídního učitele, popřípadě učitele, který má s žákem trvalé problémy, nebo byl svědkem hrubého porušení školního řádu tímto žákem, dále výchovný poradce, člen vedení školy. Jednání výchovné komise se zúčastňují i rodiče žákem a samotný žák. Cílem je dohodnout se na nějakém společném postupu, jak celou věc řešit. Jsou vyslechnuty všechny strany, aby jednání komise bylo objektivní. O průběhu schůzky a také o závěrech se pořizuje zápis. Oficiálnost celého sezení může pozitivně ovlivnit účinnost setkání, protože žák vidí závažnost situace. (Bendl, 2004)

- Výchovný poradce, školní metodik prevence

Na každé škole se setkáme s těmito funkcemi, přičemž výchovný poradce bývá běžně v praxi i školním metodikem prevence. Výchovný poradce obvykle vedle své učitelské činnosti realizuje úkoly pedagogického poradenství. To se týká oblasti výchovy, vzdělávání a volby studia či povolání žáků. Mimo jiné patří mezi jeho úkoly péče o zdravý psychický a sociální vývoj žáků ve škole a to podle vyhlášky č. 130 z roku 1980. Školní metodik prevence má na starost tzv. „Minimální preventivní program“. Jeho úkolem je odborně a metodicky pomáhat učitelům, v jejichž výuce je vhodné a možné zavést výuku etickou, právní, výchovu ke zdravému životnímu stylu, aby vhodnou formou tato témata se žáky probrali. (Bendl, 2004)

- Školní psycholog a speciální pedagog

Školní psycholog a speciální pedagog pracují jen na některých školách a fungují jako součást systému pedagogicko-psychologického poradenství. Jejich úlohy a činnosti nejsou dosud přesně vymezeny. V dosavadní praxi se však zaměřují převážně na snižování rizik výchovných a výukových problémů. Výhodou škol s vlastním psychologem je okamžitá pedagogicko-psychologická pomoc a dokážou lépe rozpoznat problém, protože své žáky lépe znají. Nejčastěji monitorují tzv. rizikových dětí. Děti, které mají konkrétně problémy s prospěchem nebo záškoláctvím, drogami a jinými závislostmi. Pro ně vytvářejí programy na podporu rozvoje osobnosti žáků a na prevenci negativních jevů v jejich vývoji a samozřejmě se k tomu přidává odborné vedení učitelů pedagogických pracovníků při realizaci těchto programů. (Bendl, 2004)

5.3 Dítě jako výchovný činitel

Dítě se na výchově sebe samotného taktéž podílí. A nejen na tom. Dítě dokáže způsobem jemu vlastním vychovávat i své okolí. Tak jak ovlivňuje společnost ho, ovlivňuje i dítě ji. Působením na rodiče, učitele ve škole a další lidi, co ho každodenně obklopují, může udávat směr, ač někdy nechtěně, své výchovy.

Když se zaměříme na rodiče, je jasné, že dítě má na ně velký vliv. Při nastavení určitých hranic a pravidel rodiči se dítě tyto hranice a pravidla snaží měnit a to ve svůj prospěch. Smlouvá, žadoní a třeba i vydírá, jen aby dosáhlo svého cíle. Aby bylo po jeho, a tím si vlastně zajišťuje určování svých pravidel výchovy a svá privilegia. Existují různé typy rodičů

– výchovy. Někteří ze svých nároků nesleví a jiní svou benevolentností a také nedůsledností často povolují svým dětem, aby jim do výchovy povídaly. A tím předělávají hodnoty, které si rodiče původně nastavili, kterých se chtěli držet. Dalším hlediskem, při kterém dítě působí jako výchovný činitel je i výchova svých rodičů k odpovědnosti. S příchodem dítěte si každý rodič začíná uvědomovat, že neponese už jen odpovědnost za sebe samotného, ale i za své dítě, ačkoliv tu dítě působí jako výchovný činitel nepřímo a vlastně nevědomky.

6 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Při výzkumu, a to nejen v pedagogice, je důležité si zvolit cíl. Čeho chci dosáhnout. V tomto případě si kladu za cíl zjistit, jak kázeň vnímají sami žáci a jejich učitelé. Zda dokážou zaujmout adekvátní stanovisko k vlastním projevům nekázně, zda si uvědomují, co od nich vlastně vyučující požaduje při opakovaném upozorňování na jejich nekázeň a také jestli mají zájem své chování zlepšit.

Výzkumné šetření se zaměřuje na problematiku kázně jedné třídy vybrané základní školy. Přesněji jsou to žáci třídy deváté, ale průzkum byl prováděn v rámci jejich docházky po dobu celého druhého stupně respektive od šestého do devátého ročníku. Tedy zpětně si vybavují své chování za uplynulé tři roky a rok právě probíhající. Dále jsou do výzkumného šetření zapojeni i vyučující, kteří tuto třídu znají, tedy v ní po nějakou dobu vyučovali nebo vyučují. U nich jsem se snažila zjistit, jestli mají nebo měli s touto třídou kázeňské problémy, jak je řeší a řešili, zda jejich navrhovaná řešení mají (měly) účinek. Samozřejmě mě ještě zajímalo, jak u učitelů i žáků, jestli tresty, které jim buď byly uděleny, nebo je udělili, považují za spravedlivé.

Šetření bylo realizováno pomocí dotazníků. Takovou výzkumnou metodu považuji v tomto případě za nejlepší možné řešení, protože dotazník nabízí anonymitu. Tedy žák, pokud samozřejmě sám chce, na otázky odpovídá pravdivě a otevřeněji, než kdybych mu kladla já sama otázky týkající se jeho kázně. Nemyslím si, že by se mnou hovořil otevřeně a bez ostychu a hlavně popravdě. Ne vždy se ale tahle hypotéza pravdivosti a upřímnosti vyplní a autor šetření si ji musí ověřit. Pravdivost odpovědí jsem si po vyplnění dotazníků od žáků mohla ověřit prošetřením třídních výkazů této třídy. Byly mi poskytnuty k nahlédnutí ředitelem školy a mohla jsem si vypsat potřebná data, ze kterých se vlastně na procentuální úrovni a samozřejmě anonymně dozvím, zda dotazníky alespoň u většiny otázek byly vyplněny pravdivě.

7 VÝZKUMNÁ METODA

Pro svůj výzkum kázně žáků jsem použila metodu dotazníkového šetření. Dotazníky jsem posléze srovnávala s třídními výkazy. Dotazník jako takový je soustava předem připravených a pečlivě formulovaných otázek, které jsou promyšleně seřazeny do písemné struktury. Respondent na ně odpovídá taktéž písemně. (Chráška, 2007) Položky v dotazníku musí být jasné a srozumitelné všem respondentům, u kterých je šetření prováděno. Je proto důležité přizpůsobit jejich znění cílovému výzkumnému vzorku. Zároveň musí být jejich formulace zcela jednoznačná, nemůže připouštět chápání více způsobů a nesmí být sugestivní, tj. napovídat, jak má být položka zodpovězena. Minimální počet respondentů dotazníkového šetření je třicet. V mém případě však nebylo možno dosáhnout takového počtu dotazovaných žáků, protože škola, kterou jsem si pro výzkum vybrala, nedisponuje žádnou třídou v devátém ročníku s tolika žáky. Proto je dotazník vyplněn jednadvaceti respondenty.

Dotazník by měl zjišťovat jen nezbytné údaje a neměl by být příliš rozsáhlý. Měl by také vždy obsahovat jasné pokyny k jeho vyplnění, zvláště, je-li distribuován poštou. Pro kvalitu dobrého měření by měl dotazník splňovat základní požadavky. Mezi vlastnosti dobrého dotazníku patří validita, tj. dotazník by měl zjišťovat skutečně to, co zjišťovat má, co je výzkumným záměrem. Zároveň by měl zkoumané jevy zachycovat spolehlivě a přesně, měl by být dostatečně reliabilní. (Chráška, 2007)

Pro efektivní získávání informací z dotazníku jsou důležité i další faktory. Před samotným vyplňováním je důležité si „připravit půdu“. V mém případě to znamená informovat předem školu, pokud už s výzkumem souhlasila, jak a kdy bude dotazování realizováno. Srozumět s veškerými náležitostmi v první řadě ředitele, poté vyučujícího. Nezbytné je, pohlídat si, aby byl dotazník vyplněn všemi žáky – respondenty. Dalším faktorem jsou pokyny pro vyplnění. Ty se buď píší přímo k dotazníku, resp. před něj – před otázky nebo mohou být pokyny ústní. Konkrétně při mém výzkumném šetření jsou zásadní pokyny uvedeny písemně přímo na dotazníku (viz příloha č.1), ze kterých by mělo být jasno, jak ho vyplnit a jak odpovídat na otázky. Protože dotazník byl určen pro žáky základní školy a vyplňovali ho s laskavým svolením jednoho kantora v jeho hodině, dostal ústní pokyny ode mě on a tlumočil je potom žákům a na jejich případné dotazy odpovídal. U učitelů vyplňování probíhalo individuálně. U každého jsem byla zvlášť a při nejasnostech mohla okamžitě reagovat. Za nezbytnost pokládám poděkování za vyplnění dotazníku a darovaný čas nebo slušné požádání o vyplnění hned v úvodu písemně či ústně. Aby výzkumné šetření dopadlo

dobře a podle očekávání, musí se správně naplánovat a vyvarovat se zbytečným chybám. Ať už jsou to chyby pravopisné, v přehlednosti a posloupnosti dotazníku nebo časová tíseň.

8 VÝZKUMNÉ OTÁZKY A VĚCNÉ HYPOTÉZY

VO1: Je pravda, že žákům, kterým jsou udělovány pochvaly, nebývají udělována kárná kázeňská opatření?

VO2: Jsou kázeňské problémy častější u chlapců, než u dívek?

VH1: Nejčastějším druhem nekázně v hodinách je bavení se žáků mezi sebou.

VH2: Udělená kázeňská opatření jsou spravedlivá a přiměřená.

9 VÝZKUMNÝ VZOREK

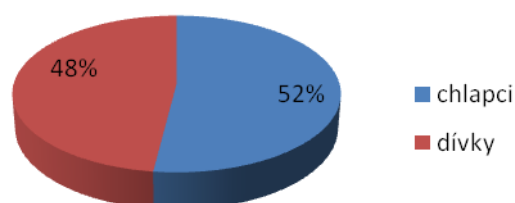
Ve výzkumném šetření byli respondenty žáci 9. ročníku jedné třídy základní školy. V celkovém počtu 21, z toho 10 dívek a 11 chlapců.

Dotazování proběhlo na ZŠ Dr. E. Beneše 1 v Šumperku. Vše bylo realizováno během měsíce listopadu 2012.

Učitelů bylo dotazovaných 6. Z toho 5 žen a jeden muž. Nízký počet dotazovaných učitelů zapříčinil, že jejich výpovědi mají pouze orientační hodnotu.

Tabulka 1. Výzkumný vzorek

	Dívky	chlapci	Celkem
Počet respondentů	10	11	21

Graf 1. Výzkumný vzorek (zdroj: vlastní)

10 CHARAKTERISTIKA DOTAZNÍKU

Dotazník žáci – celkem 10 otázek

V dotazníku se vyskytují otázky uzavřené a polootevřené s možností rozvést odpověď, což znamená, že žák na otázku nejdříve odpoví buď ano, nebo ne. Když je jeho odpověď kladná, následuje doplňující otázka. Například co by mělo být jinak, v čem se zlepšit apod. Ale také zde můžeme nalézt typ polootevřené otázky, u které žák vybírá z více možností. Pokud žádnou nevybere, nalézá ještě položku „Jiné“ u které může dopsat, co ve výběru chybí.

Otázky uzavřené většinou pouze s možností odpovědi ANO – NE:

Jsi dívka – chlapec?

Myslíš si, že se chováš kázeňský dobře / správně / v souladu se školním řádem?

Myslíš, že učitelé používají přiměřené tresty za nekázeň?

Pokud jsi už obdržel(a) některé z uvedených kázeňských opatření, (a-f, viz otázky polootevřené) bylo to podle tebe oprávněné?

Otázky polootevřené:

Byl nebo jsi napomínán(a) v hodinách často učitelem? Pokud ano, za co nejčastěji?

Dostal(a) jsi už poznámku do žákovské knížky? Pokud ano, za co to bylo?

Byl(a) jsi už potrestaný(á) některým z těchto kázeňských opatření?

Napomenutí třídního učitele

Důtka třídního učitele

Důtka ředitele

Dvojka z chování

Trojka z chování

Ne, nebyl(a)

Byla ti udělena některá z těchto pochval?:

Za výborný prospěch

Reprezentaci školy

Pomoc při školní akci

Vzornou přípravu do školy

Mimořádnou činnost

Jiná (jestliže jiná, tak jaká?):

Ne, nebyla mi udělena žádná pochvala

Máš pocit, že ve tvé třídě by se měla kázeň zlepšit? V čem?

Chtěl(a) bys na svém chování něco změnit / zlepšit? Pokud ano, co by to bylo

Dotazník učitelé – 6 otázek

V tomto dotazníku se objevují otázky uzavřené a otevřené.

Otázky uzavřené pouze s možností odpovědi ANO – NE:

Pomohla tato (navrhovaná) kázeňská opatření?

Máte s odstupem času pocit, že vámi udělená – navrhovaná kázeňská opatření byla vždy spravedlivá či přiměřená?

Otázky otevřené:

Za co jste uděloval(a) a navrhovala kázeňské opatření v této třídě?

Jaká kázeňská opatření to byla?

Jaký druh nekázně se nejčastěji vyskytoval (vyskytuje) v této třídě?

Co jste v této třídě oceňoval(a), oceňujete?

Pozn.: celé dotazníky viz. příloha č. 1 – Dotazník č. 1 a příloha č. 2 - Dotazník č. 2

11 VÝSLEDKY VÝZKUMU DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ

Jako první vyhodnotíme dotazník žáků. Výsledky odpovědí, které lze srovnat a prokázat tak vlastně jejich pravdivost, jsou uvedeny hned pod vyhodnocením procentuálního grafu. Srovnání je provedeno na základě údajů z třídních výkazů.

Dotazník žáci – celkem 10 otázek

Otázka č. 1:

Jsi: DÍVKA – CHLAPEC

První otázka je pouze rozřazovací. Na jejím základě si můžeme ověřit, zda byl dotazník vyplněn všemi žáky třídy. Zároveň nám poskytuje obraz toho, zda více „zlobí“ dívky či chlapci, čímž si odpovíme na jednu z hypotéz výzkumného šetření.

Graf k otázce č. 1 je již uveden v bodu č. 4 praktické části grafem č. 1.

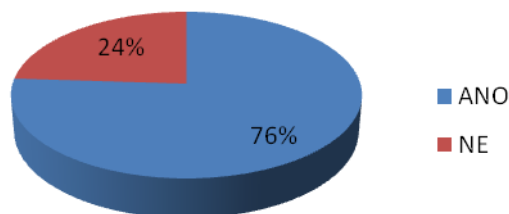
Otázka č. 2:

Myslíš si, že se chováš kázeňský dobře / správně / v souladu se školním řádem?

ANO – NE

Tabulka 2.

	ANO	NE
Počet odpovědí	16	5

Graf 2 (zdroj: vlastní)

Při vyhodnocování této otázky jsem se pozastavila nad tím, že z pěti zodpovězených „NE“ patří 4 chlapcům a jedno dívce. Vyplývá tedy, že k nekázní se přiznává více chlapců než dívek.

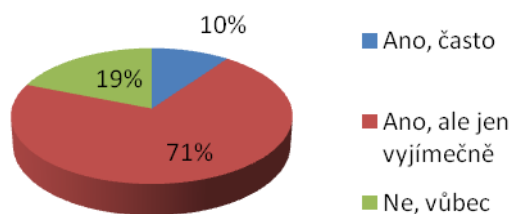
Otázka č. 3:

Byl nebo jsi napomínán(a) v hodinách často učitelem? Pokud ano, za co nejčastěji?

Nejdříve si vyhodnotíme první část otázky:

Tabulka 3.

	Ano, často	Ano, ale jen výjimečně	Ne, vůbec
Počet respondentů	2	15	4

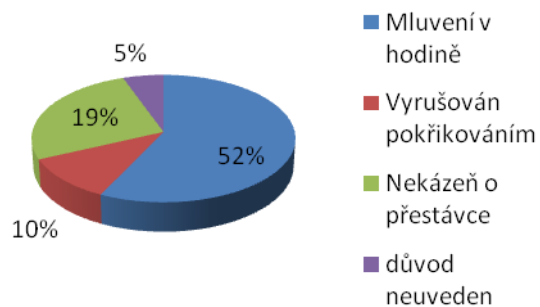
Graf 3. (zdroj vlastní)

Nyní vyhodnotíme druhou část (Pokud ano za co nejčastěji?).

Ano odpovědělo 17 respondentů. V tabulce jsou uvedeny nejčastější důvody napomínání, které žáci uvedli, vše je zaznamenáno v grafu.

Tabulka 4.

Odpovědi	Mluvení v hodině/bavení se	Vyrušování pokřikováním	Nekázeň o přestávce	Důvod neuveden
Počet odpovědí	11	2	1	5

Graf 4. (zdroj: vlastní)

Otázka č. 4:

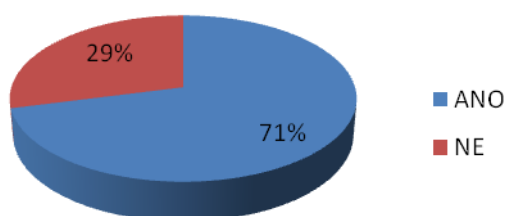
Dostal(a) jsi už poznámku do žákovské knížky? pokud ano, za co to bylo?

ANO – NE

Opět si nejdříve vyhodnotíme první část otázky:

Tabulka 5.

	ANO	NE
Počet odpovědí	15	6

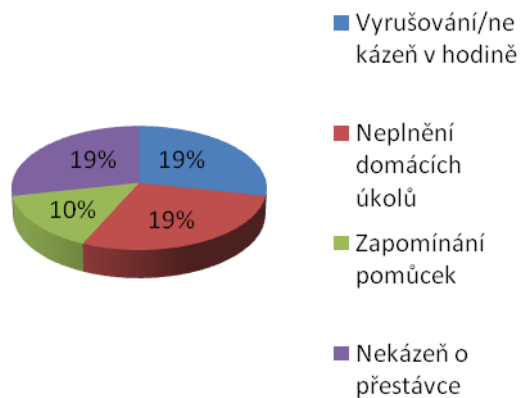
Graf 5. (zdroj: vlastní)

Druhá část otázky:

V tabulce jsou uvedeny nejčastější poznámky do žákovské knížky, které žáci uvedli, vše je zaznamenáno v grafu.

Tabulka 6.

Odpovědi	Vyrušování/ nekázeň v hodině	Neplnění domácích úkolů	Zapomínání pomůcek	Nekázeň o přestávce
Počet odpovědí	4	4	2	4

Graf 6 (zdroj: vlastní)

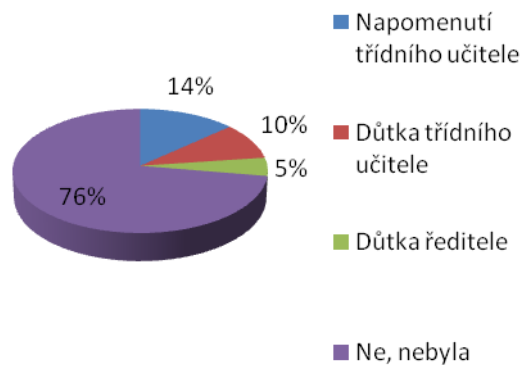
Otázka č. 5:

Byl(a) jsi už potrestaný(á) některým z těchto kázeňských opatření?

V tabulce jsou uvedena kázeňská opatření.

Tabulka 7.

Odpovědi	Napomenutí třídního učitele	Důtka třídního učitele	Důtka ředitele	Dvojka/trojka z chování	Ne, nebyl(a)
Počet odpovědí	3	2	1	0	16

Graf 7. (zdroj: vlastní)

Po vyhodnocení této otázky bylo zjištěno, že žádná z dívek nebyla žádným z uvedených kázeňských opatření potrestána.

Po srovnání dotazníků s třídními výkazy vyplynulo zajímavé zjištění. Žádný z žáků neuvedl v dotazníku, že dostal dvojku či trojku z chování. Přičemž dvojky z chování byly v této třídě uděleny čtyři a jedna trojka z chování.

Další nesrovnalostí jsou napomenutí třídního učitele a důtky třídního učitele. Napomenutí v této třídě bylo 14, avšak v dotazníku jsou uvedena jen 3. Pravděpodobnost, že by pouze 3 žáci v průběhu čtyř ročníků dostali 14 napomenutí je velmi nízká. Důtka třídního učitele byla uvedena jen jedna, ale z výkazů je jasné, že důtek bylo 12.

Žáci tedy v tomto bodě dotazníku neodpovídali pravdivě. Proč nebyl dotazník popravdě vyplněn, může mít více důvodů. Jedním z nich je, že se žáci ke svým prohřeškům nechtějí přiznat či snad už zapomněli, že byli takto potrestáni.

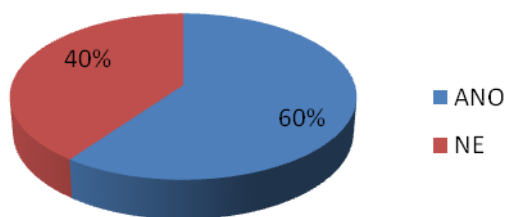
Otázka č. 6

Pokud jsi už obdržel(a) některé z výše uvedených kázeňských opatření (z otázky č.5 a-f), bylo to podle tebe oprávněně?

ANO – NE

Tabulka 8.

	ANO	NE
Počet odpovědí	3	2

Graf 8. (zdroj: vlastní)

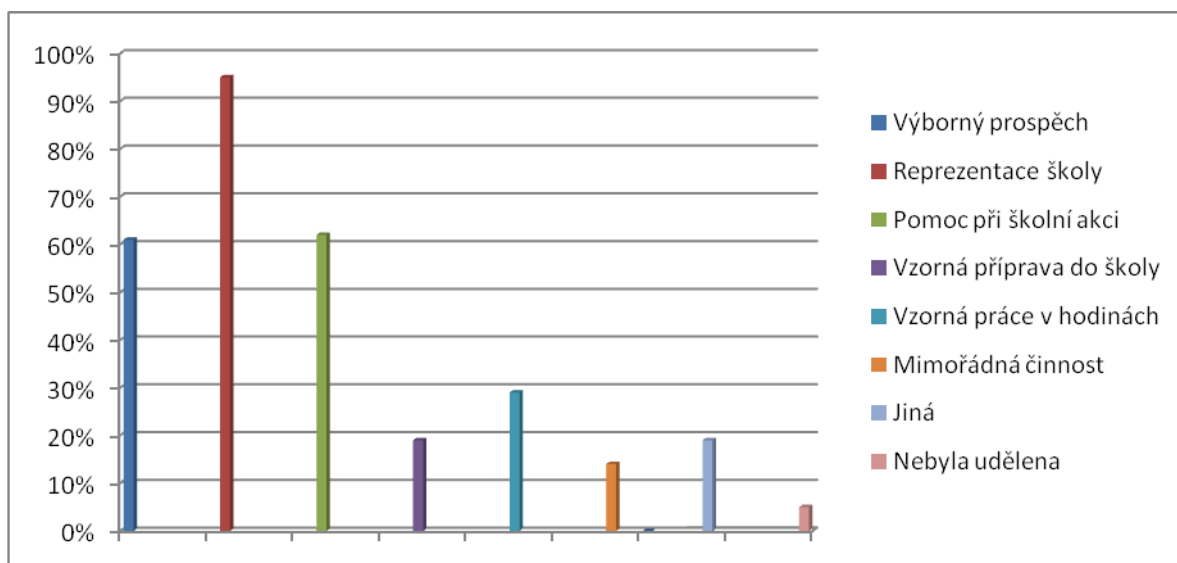
Vzhledem k tomu, že na předchozí otázku reagovalo zakroužkováním nějakého kázeňského opatření pouze 5 žáků, z toho jeden kroužkoval dva postihy, je graf i tabulka zpracována jen na základě těchto pěti žáků. Protože nám z předchozí otázky jasně vzešlo, že dotazníky nebyly vyplněny zcela v souladu s třídními výkazy a počet odpovídajících je velmi nízký, je tento graf pouze orientační. Dozvídáme se však, že téměř polovina dotazovaných s udělením kázeňského opatření nesouhlasila, pak je třeba se zabývat otázkou, jestli v nich tento postoj zanechal nějaký pocit křivdy a zatvrdili se vůči vyučujícímu, který navrhoval toto opatření nebo zda se už raději vyvarují podobným situacím, při kterých jim hrozí takovýto nebo podobný postih.

Otázka č. 7

Byla ti udělena některá z těchto pochval?:

Tabulka 9.

Odpovědi	Za výborný prospěch	Reprezentace školy	Pomoc při školní akci	Vzornou přípravu do školy
Počet odpovědí	13	20	13	4
Odpovědi	Za vzornou práci v hodinách	Mimořádnou činnost	Jiná	Nebyla mi udělena
Počet odpovědí	6	3	4	1

Graf 9. (zdroj: vlastní)

U této otázky měli respondenti na výběr i zakroužkování položky „Jiná“, proto nyní následuje výpis pochval, které obdrželi mimo můj výčet:

- *Práce pro třídu.*
- *Tvorba školního časopisu.*
- *Za pomoc dítěti v nouzi.*

Po vyhodnocení této otázky vyplynulo:

Pouze jednomu žákovi z celé třídy nebyla udělena žádná pochvala. Zbytku, tedy naprosté většině (20 žáků) byla udělena vždy nejméně jedna pochvala a u 86% to byly dvě a více pochval. Jednomu z chlapců dokonce byly uděleny všechny z pochval.

Srovnání chlapců a děvčat co do počtu pochval dopadlo následovně:

- 1) Pochvala za reprezentaci školy byla udělena všem 20 nějak pochváleným žákům, tedy 10 chlapcům a 10 děvčatům.
- 2) 70% dívek obdrželo pochvalu za výborný prospěch, chlapců 54%.
- 3) Ve vzorné práci v hodinách vedou chlapci o jednoho jedince.

Vyplývá nám tedy, že chlapci a děvčata v této třídě jsou na tom velmi podobně.

Pochval třídního učitele od 6. do 8. ročníku doposud bylo rozdáno 127. Číslo je získáno z třídních výkazů.

Otázka č. 8

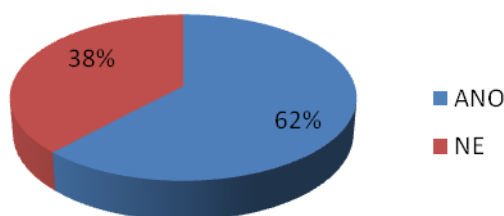
Máš pocit, že ve tvé třídě by se měla kázeň zlepšit?

ANO – NE

V čem?

Tabulka 10.

	ANO	NE
Počet odpovědí	13	8

Graf 10. (zdroj: vlastní)

Na druhou část otázky v čem by se měla kázeň ve třídě zlepšit, odpovídali nejčastěji:

- *V chování.*
- *Méně mluvit, více činit.*
- *Nebavit se v hodině a nevykřikovat.*

Z otázky č. 3 nám jasně vyplynulo, že žáci jsou nejčastěji vyučujícím v hodině napomínáni kvůli mluvení a bavení se mezi sebou, tedy i zároveň za vyrušování. U této otázky nejvíce respondentů uvedlo, že chování třídy by se mělo změnit právě v tomto ohledu. Jednoznačně si žáci jsou vědomi své nekázně. Ví, že právě tohle by měli na sobě změnit a přesto se stále v hodinách baví a jsou právě za to, nejvíce káráni.

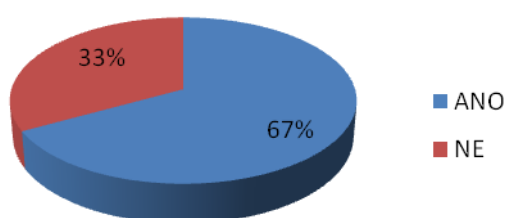
Otázka č. 9

Myslíš, že učitelé používají přiměřené tresty za nekázeň?

ANO – NE

Tabulka 11.

	ANO	NE
Počet odpovědí	14	7

Graf 11. (zdroj: vlastní)

Nadpoloviční většina žáků s přiměřeností trestů souhlasí. Ze 7 respondentů, kteří odpověděli záporně na tuto otázku, byli jen 3 z nich na základě jejich vyplnění dotazníku potrestání některým kázeňským opatřením.

Otázka č. 10

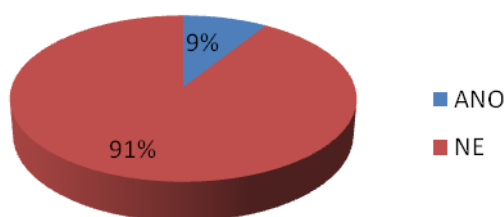
Chtěl(a) bys na svém chování něco změnit / zlepšit?

ANO – NE

Pokud ano, co by to bylo?:

Tabulka 12.

	ANO	NE
Počet odpovědí	2	19

Graf 12. (zdroj: vlastní)

Zarážející je, že nadpoloviční většina žáků této třídy si myslí, že by se kázeň v jejich třídě měla zlepšit, avšak na svém chování chce něco změnit jen jeden chlapec a jedna dívka. Přičemž dívka neuvedla, co by ve svém chování zlepšila a chlapec by chtěl změnit své časté povídání v lepší činnost v hodinách.

Dotazník učitelé – celkem 6 otázek

Otázka č. 1

Za co jste uděloval(a) a navrhovala kázeňské opatření v této třídě?

Zde je výčet všech uvedených odpovědí:

- *Nekázeň*
- *Nevhodné chování*
- *Hrubé chování ke spolužákům*
- *Zapomínání úkolů a pomůcek*
- *Agresivní chování ke spolužákům*
- *Drobné krádeže*
- *Vulgární vyjadřování*
- *Špatná pracovní morálka v hodině*

Některé odpovědi se opakovali u více učitelů. Třikrát se objevila nekázeň a dvakrát nevhodné chování.

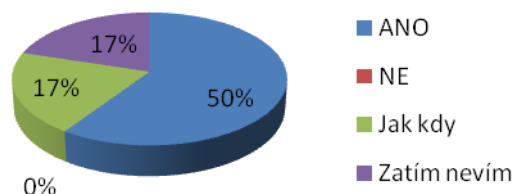
Otázka č. 2

Pomohla tato (navrhovaná) kázeňská opatření?

ANO – NE

Tabulka 13.

	ANO	NE	Jak kdy	Zatím nevím
Počet odpovědí	3	0	1	1

Graf 13. (zdroj: vlastní)

Do možností jsem sice uvedla jen možné odpovědi ANO – NE. To se ukázalo později jako chyba. Proto se v tabulce a grafu vyskytují ještě dvě další možné odpovědi, které učitelé napsali. Z grafu nám však vyplývá důležitá informace o tom, že učitelé mají spíše pozitivní mínění o účinnosti kázeňských opatření.

Otázka č. 3

Jaká kázeňská opatření to byla?

Tabulka 14.

	Napomenutí třídního učitele	Důtka třídního učitele	Snížený stupeň z chování
Počet odpovědí	5	3	1

Napomenutí třídního učitele navrholo pět z šesti dotazovaných, což můžeme považovat za nejčastěji navrhované kázeňské opatření v této třídě. Pak to byla důtka třídního učitele, která se objevila u 50-ti % respondentů.

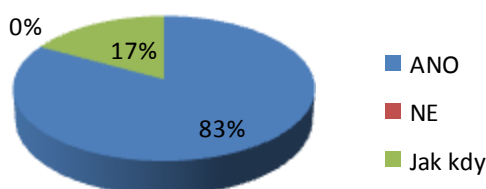
Otázka č. 4

Máte s odstupem času pocit, že vámi udělená – navrhovaná kázeňská opatření byla vždy spravedlivá či přiměřená?

ANO – NE

Tabulka 15.

	ANO	NE	Jak kdy
Počet odpovědí	5	0	1

Graf 14. (zdroj: vlastní)

Opět se prokázala volba odpovědi pouze ANO – NE, stejně jako v otázce č. 1 dotazníku pro učitele, za nedostačující. Jeden z respondentů uvedl, že kázeňská opatření jím udělená či navrhovaná byla spravedlivá „jak kdy“. Avšak o spravedlivosti mají kantoři jasno. Nikdo přímo nevedl, že by jednal nespravedlivě či nepřiměřeně při udělování kázeňského opatření, proto vyplývá, že svých rozhodnutí v tomto směru určitě nelitují.

Otázka č. 5

Jaký druh nekázně se nejčastěji vyskytoval (vyskytuje) v této třídě?

Uvedené odpovědi:

- *Zapomínání*
- *Občasná drobná nekázeň při výuce*
- *Povídání se sousedem, bavení se*
- *Nepřezouvání*
- *Žáci nedávají pozor*

- *Zapomínání úkolů a pomůcek*
- *Nevhodné chování v hodině*

V tabulce jsou zaznamenány odpovědi, které se opakovali:

Tabulka 16.

	Bavení se	Zapomínání
Počet odpovědí	4	3

U této otázky se v odpovědích ještě vyskytovalo u některých učitelů upozornění, že jejich odpovědi se netýkají všech žáků. Objevovalo se: „Jen u některých“ nebo „Pouze u některých“. To poukazuje na snahu učitelů neglobalizovat prohršky této třídy. V tomto případě se na ně snaží nahlížet jako na jednotlivce a nechtějí třídu trestat při nekázní jako celek, například písemnou prací nebo podobně, ale snaží se poukazovat raději individuálně na nekázeň.

Otázka č. 6

Co jste v této třídě oceňoval(a), oceňujete?

Respondent č. 1

- *Velmi šikovná a chytrá třída, převaha budoucích studentů.*

Respondent č. 2

- *Šikovní, nadaní žáci. Jsou tvořivý s fantazií a oblíbení.*

Respondent č. 3

- *Je to prospěchově dobrá třída, velmi dobře se zde pracuje, příjemná tvůrčí atmosféra, férové jednání.*

Respondent č. 4

- *Cílevědomost a úsilí dosahovat dobrých výsledků.*

Respondent č. 5

- *Prospěchově dobrá třída, u většiny předpoklad k dalšímu studiu.*

Respondent č. 6

- *Inteligenci, drží pohromadě.*

Z následujících odpovědí jednotlivých respondentů jednoznačně vyplývá, že učitelé v této třídě vidí budoucí studenty. Třída je prospěchově silná, motivovaná a s inteligentními jedinci. I přes vyskytující se nekázeň uvádějí dobrou spolupráci a atmosféru.

12 ODPOVĚDI NA VÝZKUMNÉ OTÁZKY A OVĚŘENÍ VĚCNÝCH HYPOTÉZ

VO1: Je pravda, že žákům, kterým jsou udělovány pochvaly, nebývají udělována kárná kázeňská opatření?

Z dotazníkového šetření vyplynulo, že to pravda není. K tomuto závěru jsem došla na základě dvou otázek z dotazníku: „*Byl(a) jsi už potrestaný(á) některým z těchto kázeňských opatření?*“ a „*Byla ti udělena některá z těchto pochval?*“. V pěti dotaznících byly zakroužkovány jak některé z pochval, tak i některé kárné kázeňské opatření. Ve třídě bylo tedy z celkového počtu 21 žáků, uděleno obojí pěti žákům a proto na tuto výzkumnou otázku odpovídám záporně. Ve všech pěti případech je k některému kárnému kázeňskému opatření uvedena pochvala za reprezentaci školy a druhá nejčastější pochvala je za pomoc při školní akci.

VO2: Jsou kázeňské problémy častější u chlapců, než u dívek?

Tato výzkumná otázka nám navazuje na výzkumnou otázku VO1, protože odpověď na ni nalezneme z identických otázek dotazníku. Odpověď na otázku je kladná, tedy ano kázeňské problémy jsou častější chlapců, než u dívek. Jelikož deset z deseti dotazovaných dívek odpovědělo, že některou pochvalu obdržely a zároveň nebyly potrestány kárným opatřením a pěti z jedenácti chlapců bylo uděleno kárné kázeňské opatření, je odpověď jednoznačná. Jak je však patrné z předchozí otázky, jsou právě tyto hoši i držitelé některé z pochval. Nenalezneme tedy v této třídě žádného chlapce pouze s kárným kázeňským opatřením.

VH1: Nejčastějším druhem nekázně v hodinách je bavení se žáků mezi sebou.

Věcnou hypotézu ověřujeme porovnáním dotazníku pro žáky otázkou „*Jsi napomínán(a) v hodinách často učitelem? Pokud ano, za co nejčastěji?*“ a z dotazníku pro učitele otázkou „*Jaký druh nekázně se nejčastěji vyskytoval (vyskytuje) v této třídě?*“.

52% žáků uvedlo, že jsou nejčastěji učitelem napomínáni kvůli mluvení v hodině a 4 ze 6 učitelů za nejčastější druh nekázně označili bavení se.

Jednoznačně můžeme vyvodit, že nejčastějším druhem nekázně v hodinách je bavení se žáků mezi sebou a to jak z pohledu žáků, tak učitelů.

Věcnou hypotézu H1 považujeme za potvrzenou.

VH2: Udělená kázeňská opatření jsou spravedlivá a přiměřená.

Zde jsme si věcnou hypotézu ověřovali otázkami „*Máte s odstupem času pocit, že Vámi udělená – navrhovaná kázeňská opatření byla vždy spravedlivá či přiměřená?*“ a „*Myslíš, že učitelé používají přiměřené tresty za nekázeň?*“.

Pět z šesti dotazovaných učitelů odpovědělo „ano“, jak vyplývá z dotazníkového šetření. 83% si tedy myslí, že se rozhodovalo spravedlivě.

67% žáků si myslí, že ano a 33% ne. O přiměřenosti trestů je přesvědčena téměř tři čtvrtina dotazovaných žáků.

Lze říci, že věcná hypotéza H2 byla potvrzena.

13 INTERVIEW S ŘEDITELEM ŠKOLY PAEDR. MILANEM TICHÝM

K úplnosti mé praktické části bakalářské práce jsem se rozhodla udělat řízené interview s ředitelem školy. Celá práce je zaměřena na problematiku kázně, zvláště pak přímo zaměřena na problematiku v jedné škole a přesněji v jedné třídě. Proto mě zajímá, jaký globální pohled má na tuto problematiku člověk, který se v pedagogickém prostředí orientuje již řadu let, má plno zkušeností a může na problém kázně nejen ve své škole nějakým způsobem nahlížet.

Otázka č. 1

Jak vidíte vývoj kázně globálně (ve smyslu pro společnost)?

„S tím jak se vyvíjela a vyvíjí naše společnost, se vyvíjí i společnost žáků a jejich chování. Působí na ně spousta faktorů, jako jsou média, informační technologie a spousta dalších výtvarků dnešní doby a společnosti. Děti cítí anonymitu, která se postupně vyvíjí až k nezdravému sebeprosazování a upozornění na sebe. Kázeň se tedy potom začíná horšit. Avšak děti od společnosti oddělit nejde, spoléhají na ni a nemůžu říci, že proto jsou nějak špatné. Všeobecně však můžu říct, že se rozvíjí neúcta k autoritě a vůbec k dospělým, nemají řádné pracovní návyky a působí zde i benevolentnost ze strany rodičů.“

Otázka č. 2

Jaké otázky byste měl Vy při výzkumu kázně (třeba na Vaší škole)?

„Při mém výzkumu bych se rád zaměřil zvláště na některé faktory, o kterých si myslím, že je třeba je řešit a odhalovat. Například bych řešil otázku finanční šikany – jak přicházejí jedinci o své kapesné, roli „kápa“ – jak dokážou shromáždit tyto jedinci okolo sebe další, kteří je poslouchají a podřizují se jim. Dále bych se zabýval skrytou šikanou, sociálními rozdíly – jak se na tohle dívají učitelé i žáci, jak vznikají třenice na toto téma, co vše se za tím skrývá. V neposlední řadě by mě zajímalo, jak by dopadl třeba takový průzkum o návykových látkách.“

Otázka č. 3

Jak vidíte konkrétně své žáky a své učitele? Závažnost kázně a jak, s jakou účinností a mírou vynaložené snahy učitelé řeší nekázeň?

„Vidím je jako běžnou populaci, která nikterak zvlášť nevybočuje. Objevují se čas od času jednotlivé případy u žáků, jako alkohol nebo marihuana, ale opravdu jen u jednotlivců. Učitelé řeší tyto případy dle předpisů a popřípadě s nadřízenými orgány. Podle mého mínění řeší nekázeň na slušné úrovni, k tomu dopomáhá metodik prevence. Kázeň zaměstnanců není potřeba nějak řešit. Neřešili jsme žádné přestupky a celkově si myslím, že máme zde na škole velmi dobrý kolektiv. Jedinou věc, kterou si myslím, že není od věci hlídat, jsou nástupy do hodin a docházka.“

Otázka č. 4

Role výchovného poradce, zavést nějaký trest, extrém v oblasti nekázně během pedagogického působení?

„Žáci cítí, že na ně nemůžeme. Výchovná opatření pro ně vlastně nic neznamenají, nevidí v nich potrestání a to hlavně tkví v problému s rodiči, kteří jsou benevolentní a nemají zájem řešit kázeňské problémy svého dítěte nebo naopak ho chtějí řešit ospravedlnováním. Postavení učitelů není v některých třídách zcela autoritativní. Nejrůznější přijatá opatření pak ztrácejí na významu a řeší se problémy komisí a výchovným poradcem. Dobrým řešením by mohl být psycholog na školách, avšak není možné jej financovat z našich prostředků. Jako příklad nějakého extrému můžu uvést případ jednoho hochy. Všechny tomuto extrémnímu případu podobné druhy nekázně vznikají víceméně stejně. Zárodek je jednoznačně v tom, že žák si neuvědomuje závažnost činu, vidí v tom jen hru a legraci. Stalo se to mimo školu, ohrožoval lidi okolo sebe pistolí. Protože spolužáci ho ani po tomto činu nijak neodsuzovali a považovali to stejně jako on za legraci, nekázeň se rozšířila do celé třídy. Včas zde nebyla nekázeň podchycena. Aktér sám nepocítil žádný trest, jelikož nemohl být trestně stíhán. Tím byl ovlivněn celý kolektiv a osmý a devátý rok bylo neštěstí v této třídě učit.“

Z interview s ředitelem školy jsem si odnesla jednoznačně poznatek o rostoucí anonymitě dětí. Vetklo mi to myšlenku na to, že se často ztrácí ve virtuálním světě, který je dnes a denně obklopuje, a jsou jím pohlceny. Velkou část svého volného času tráví u počítače a na internetu a pak jim dělá problém přímá komunikace a samozřejmě rozlišování mezi dvěma světy – virtuálním a reálným. Čímž se dostávám k další podstatné záležitosti a to jsou rodiče. Ti dovolují dětem trávit svůj volný čas ve svých virtuálních světech u počítačů a také před televizí plnou násilí. Není se potom co divit, že mají v hlavě často zmatek. A jsou to právě rodiče, kteří by měli umět dítě nějakým způsobem potrestat či směřovat k lepšímu

chování ve škole, pokud si na ně pedagog stěžuje. Ředitelem zmíněné ospravedlnování dětí rodiči nikam nevede, chce to volit jiná řešení, abychom se výchově dětí a lepší jejich nekázně někde došli. Nejlépe ke zdárnému konci.

14 ZÁVĚR

V této práci, v její teoretické části, je podán ucelený, avšak jistě neúplný přehled o tom, co se skrývá pod slovem kázeň a také nekázeň. Práce si klade za cíl popsat a co nejlépe vysvětlit pojmy s kázní úzce spojené. Přes všeobecné definice o kázní od nejrůznějších autorů, badatelů a pedagogů, pozvolna přechází k jejich projevům a příčinám. V této části práce je důležité vyzdvihnout zjištění, na němž se autoři shodují, že teprve až se ti, kteří nějakým způsobem chtějí ovlivňovat kázeň dětí, budou v příčinách nekázně umět dobře orientovat a hlavně mít přehled o veškerých faktorech, které chování dětí – žáků ovlivňuje, mohou se o nějakou nápravu snažit. Neunáhlovat se a dobře identifikovat, kde jsou možné příčiny je stěžejním bodem. Pokud dojde ke špatnému rozeznání příčin nekázně, můžeme dítěti i nějakým způsobem ublížit. Samozřejmě je ale nejlepším návodem na nekázeň její prevence. Raději ji budeme předcházet, než abychom museli její neblahé následky řešit. Pokud však už k nekázní dochází, je dobré vědět, kam se obrátit, když už síly samotného učitele ve třídě nestačí. Stále více se v naší společnosti vyskytují případy, kdy musí pedagog volit přísnější řešení, radit se s metodiky prevence a psychologickými pracovníky a kdy ani instituce samotné školy nestačí na potrestání a nápravě dítěte. Proto jsou uvedeny v práci instituce, které mají ze zákona povinnost škole při kázeňských problémech se žáky pomáhat. I když četnost případů není tak tristní, kdy je potřeba pomoci těchto institucí, počet delikventů a závažných přestupků dětí a mládeže stále roste. A hlavně se snižuje věková hranice dětí, u kterých se s nekázní a závažnějšími kázeňskými prohřešky setkáváme.

Na navyšující počet drobných, ale i závažných nekázní reaguje i ředitel školy, na které probíhal můj průzkum k praktické části bakalářské práce. V interview s ním se potvrzuje častý názor pedagogů o rostoucí anonymitě dětí, jejich ztracení se ve virtuálním světě a jejich názor na prestiž učitelského povolání, který není zrovna valný. V praktické části šlo především o to, jak se k nekázní staví samotní žáci, a doufáme, že dotazník který vyplňovali, nepřinesl nové poznatky v oblasti kázně jen mě a budoucím čtenářům této práce, ale třeba i je donutil zamyslet se nad svým chováním.

15 POUŽITÁ LITERATURA A ZDROJE

BACK, A. *Proč děti zlobí a co s tím: kázeň při práci s dětmi*. 1. vyd. Praha: Samuel, 2006. ISBN 80-86849-19-8.

BENDL, S. *Neukázněný žák, Cesta institucionální pomoci*. 1. vyd. Praha: ISV, 2004. ISBN 80-86642-36-4.

BENDL, S. *Ukázněná třída aneb kázeňské minimum pro učitele*. 1. vyd. Praha: Triton, 2005. ISBN 80-7254-624-4.

BENDL, S. *Kázeňské problémy ve škole*. Aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Triton, 2011. ISBN 978-80-7387-436-0.

CANGELOSI J.S., *Strategie řízení třídy: jak získat a udržet spolupráci žáků při výuce*. 2. vyd. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-038-9.

CANGELOSI J.S., *Strategie řízení třídy: jak získat a udržet spolupráci žáků při výuce*. 4. vyd. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-118-2.

ČAPEK, R. *Odměny a tresty ve školní praxi*. 1. vyd. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1718-0.

CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvalitního výzkumu*, 1. vyd. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

KALHOUS, Z. a kol. *Školní didaktika*. 2. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-253-X.

KUČEROVÁ, S. *Antropologický přístup – moderní, postmoderní nebo latentně historicky stálý?*, 1. vyd. Brno: Konvoj, 1993. ISBN 80-85615-23-1.

KYRIACOU, CH. *Klíčové dovednosti učitele*. 3. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-434-2.

ONDRÁČEK, P. *Vyrušování, neposlušnost a odmítání spolupráce: podněty pro pedagogickou práci s žáky, kteří se chovají při výuce nápadně rušivě*. 2. vyd. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2001. ISBN 80-7194-378-9.

Osobní rozhovor s PaedDr. Milanem Tichým, Šumperk, 9. 11. 2012

POLÁK, J. *Rodina jako výchovný činitel* [online]. 2010 [cit. 2013-15-03]. Dostupné z: <http://skladiste.janpolak.cz/ucitelstvi/pedagogika/pedagogika-26.pdf>

STŘELEČEK, S. *Kapitoly z rodinné výchovy*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 1992. ISBN 80-85298-84-8.

UHER, J. *Problém kázně*. Praha: Dědictví Komenského, 1924.

VALIŠOVÁ, A., KASÍKOVÁ, H., BUREŠ, M. *Pedagogika pro učitele*. 2. vyd. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3357-9.

16 PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Dotazník – žáci

Příloha č. 2: Dotazník – učitelé

Dotazník – ŽÁCI**Příloha č. 1**

Prosím milé žáky deváté třídy, aby popravdě vyplnili tento dotazník.

Vaše odpovědi se týkají **pouze období od 6. – 9. třídy**.

Vybranou **odpověď** prosím **zakroužkujte** a **na otázku odpovězte**.

- 1) Jsi: DÍVKA - CHLAPEC
- 2) Myslíš si, že se chováš kázeňsky dobře/správně/v souladu se školním řádem? ANO – NE
- 3) Byl nebo jsi napomínán(a) v hodinách učitelem? Pokud ano, za co nejčastěji?
Ano, často - Ano, ale jen výjimečně – Ne, vůbec
.....
- 4) Dostal(a) jsi už poznámku do žákovské knížky? ANO – NE (pokud ano, za co to bylo)?
.....
.....
- 5) Byl(a) jsi už potrestáný(á) některým z těchto kázeňských opatření?:
 - a) Napomenutí třídního učitele
 - b) Důtka třídního učitele
 - c) Důtka ředitele
 - d) Dvojka z chování
 - e) Trojka z chování
 - f) NE, nebyl(a)
- 6) Pokud jsi už obdržel(a) některé z výše uvedených kázeňských opatření (z otázky č. 5 a-f), bylo to podle tebe oprávněně? ANO – NE
- 7) Byla ti udělena některá z těchto pochval?:
 - a) Za výborný prospěch
 - b) Reprezentaci školy
 - c) Pomoc při školní akci
 - d) Vzornou přípravu do školy
 - e) Vzornou práci v hodinách
 - f) Mimořádnou činnost
 - g) Jiná (jestliže jiná, tak jaká?):
 - h) Ne, nebyla mi udělena pochvala
- 8) Máš pocit, že ve tvé třídě by se měla kázeň zlepšit? ANO – NE
V čem?.....
- 9) Myslíš, že učitelé používají přiměřené tresty za nekázeň? ANO – NE
- 10) Chtěl(a) bys na svém chování ve škole něco změnit, zlepšit? ANO – NE (pokud ano, co by to bylo?):

Dotazník – UČITELÉ**Příloha č. 2**

Prosím vážené vyučující, aby vyplnili tento dotazník.

Vaše odpovědi se týkají jedné vybrané deváté třídy v období od 6. – 9. třídy.

Vybranou **odpověď prosím zakroužkujte a na otázku odpovězte.**

1) Za co jste uděloval(a) a navrhoval(a) kázeňské opatření v této třídě?

.....
.....

2) Pomohla tato (navrhovaná) kázeňská opatření? ANO – NE

3) Jaká kázeňská opatření to byla?

.....
.....

4) Máte s odstupem času pocit, že vámi udělená – navrhovaná kázeňská opatření byla vždy spravedlivá či přiměřená? ANO – NE

5) Jaký druh nekázně se nejčastěji vyskytuje (vyskytoval) v této třídě?

.....
.....

6) Co jste v této třídě oceňoval(a), oceňujete?

.....
.....

Děkuji za spolupráci